

Міністерство освіти і науки України

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет філології

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему «Лексичні засоби вираження емотивності в українських народних
казках»

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-21
спеціальності 035 Філологія.
035.01 Українська мова та література
Дубюк О. Ю.

Керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Іванишин Н. Я.

Рецензент – кандидат філологічних наук,
доцент Вівчарик Н. М.

Івано-Франківськ – 2023 р.

Анотація

Дубюк О.Ю. Лексичні засоби вираження емотивності в українських народних казках Івано-Франківськ, 2023.

У дипломній роботі представлено дослідження лексичних засобів вираження емотивності в українських народних казках. На основі вивчення та аналізі мовознавчої, наукової літератури було розкрито та визначено сутність та головні ознаки поняття «емотивність», «лексичні засоби емотивності», використання емотивності в українських народних казках.

Визначено роль емотивів в тексті казок. У науковій праці висвітлено класифікацію лексичних засобів вираження емотивності та проведено їх аналіз на основі казок, зокрема демінутивів, пейоративів, антонімів, синонімів тощо.

Ключові слова: емотиви, емотивна лексика, емотивність, лексичні засоби емотивності.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вираження емотивності лексичними засобами в українських народних казках	7
1.1 Поняття «емотивність» в науковій та лінгвістичній літературі	7
1.2. Роль емотивної лексики в українських народних казках.....	16
1.3 Класифікація лексичних засобів вираження емотивності.	23
Висновки до розділу 1	36
Розділ 2. Використання лексичних засобів емотивності в українських народних казках	38
2.1. Аналіз діалектизмів як одного із лексичних засобів вираження емотивності в українських народних казках	38
2.2. Використання демінутивів та пейоративів в українських народних казках	46
2.3. Емотивна роль антонімів та синонімів в українських народних казках	60
Висновки до розділу 2	64
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність питання розуміння емоцій та інтерпретація їх змісту у творі залишається цікавим питанням для дослідження мовознавцями. Емоції та почуття належать до екстралінгвальних явищ, а емотивні значення емоцій є компонентами лексичної семантики. Мова є засобом не тільки спілкування й пізнання, а й вираження емоційного стану людини. Емоції людини є одним із найголовніших аспектів існування людського досвіду. Дослідження поняття «емотивності» потребує глибокого і детального вивчення, не тільки психологами, а й мовознавцями. Об'єктом глибшого дослідження емоцій у мовознавчому напрямку є лексичні засоби, які використовуються мовцем з метою впливу на емоційну сферу слухачів [35].

Серед основних мовознавців, які займалися дослідженням питання емотивної лексики були: Приходько Г.І., Толочко В.І., Шаховський В.І., які вивчали емотивність лексики на комунікативному рівні, Багдасарова Н.А., Школяренко В.І, Янова О.А., досліджували поняття «емотивної лексики» за допомогою культурологічного підходу та Белехова Л.І., Гамзюк Л.І, Кононенко В.І, надавали перевагу когнітивному підходу дослідження (мова- мислення). Серед видатних мовознавців, яких цікавило питання емоційності мови та її вираження, був і Потебня О.О та його порівняльно- історичний підхід, окреслений процесами поступових семантичних змін емотивно маркованих слів [31].

Проблема проникнення емоційності в номінативно- комунікативну діяльність людини, яка дає змогу свідомості людини сполучати образи із суб'єктивно- емоційним ставленням до них, є одним із сучасних напрямів лінгвістичних досліджень. Дана проблема залишається в полі зору мовознавців, не є винятком обрана тема нашої дипломної роботи «**Лексичні засоби вираження емотивності в українських народних казках**», адже саме емоційний стан, формує глобальну картину використання мови у світі.

Дипломну роботу було виконано на основі зібраної нами картотеки, яка присвячена аналізу лексичних засобів емотивності в українських народних

казках. Адже, саме український фольклор добре відображає роль та використання лексичних засобів у творенні емоційності образів та тексту.

Метою дослідження є виявлення та опис лексичних засобів вираження емотивності в українських народних казках.

Відповідно до мети було поставлені наступні **завдання**:

- дослідити аспекти вивчення поняття «емотивності» в науковій та лінгвістичній літературі;
- описати роль емотивної лексики в українських народних казках;
- окреслити та охарактеризувати види лексичних засобів вираження емотивності;
- проаналізувати та описати використання діалектизмів як одного із лексичних засобів вираження емотивності;
- проаналізувати емотивну роль синонімів та антонімів в українських народних казках;
- визначити та описати роль демінутивів і пейоративів у казці;
- здійснити лінгвістичний коментар лексичних засобів вираження емоцій в казках.

Об'єкт дослідження: лексичні засоби вираження емотивності в українських народних казках

Предмет дослідження: українська народна казка як предмет вираження лексичних засобів емотивності.

Методи дослідження. Мета й завдання роботи зумовили комплексне використання описового методу та структурного, реалізованого в методиках компонентного та дистрибутивного аналізу. Описовий метод дав нам можливість окреслити різноаспектне поняття контрасту, дати характеристику засобам, здатним його формувати. За допомогою методики дистрибутивного аналізу ми дослідили оточення засобів вираження контрасту, зокрема їх здатність впливати на семантику лінгвоодиниць й трансформувати її. Методика компонентного аналізу допомогла нам з'ясувати лексичне значення слів, виявити семи, на основі яких здійснюється протиставлення й, відповідно,

формується контраст. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження, як компонентний аналіз, за допомогою якого визначено семантику емотивних одиниць; контекстуальний аналіз, за допомогою якого встановлено, чи здатна кожна окрема лексична одиниця набувати емотивного відтінку значення в даному контексті; кількісний аналіз, за допомогою якого визначено найбільш та найменш частотні типи емотивної лексики в романі; компаративний аналіз, за допомогою якого порівняно особливості функціонування емотивних одиниць в тексті.

Апробація роботи. Роботу апробовано у виступах на студентській конференції 2023 р. у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, на 2 Всеукраїнській (не) класичній студентській науковій інтернет-конференції «Мовно-літературний коворкінг».

Наукова новизна дослідження: вступ передбачає актуальність та новизну дипломної роботи, відповідно до якої сформовано мету, об'єкт, предмет та методи дослідження. Розділ перший присвячений теоретичному аналізу лексичних засобів емотивності та їхній ролі в науковій, лінгвістичній літературі. У другому розділі було проаналізовано лексичні засоби вираження емоцій, а саме: діалектизми, антоніми, синоніми, демінутиви та пейоративи. У висновках відображені результати нашого дослідження.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел (73), додатків (1). Обсяг роботи – 85 сторінок, з них 59 - сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти вираження емотивності лексичними засобами в українських народних казках

1.1 Поняття «емотивність» в науковій та лінгвістичній літературі

У контексті сучасної антропологічної лінгвістичної парадигми емоційна комунікація стає неабиякою цікавою та актуальною для мовознавців. Одним із змін парадигми гуманітарного знання стало виокремлення етимології, яка займається вивченням емоційних станів людини в мові [31]. На рівні мови емоції перетворюються на емотивність, які є психологічною категорією, а емотивність мовною. Завдяки високій складності та багатоаспектності феномену текстової емотивності відкривається маса можливостей для його вивчення, через психолінгвістику, стилістику, комунікативність, лінгвокультурологію та когнітивний підхід [35].

У лінгвістиці не існує чіткого й однозначного визначення поняття «емотивність», В.І. Шаховський розглядає це поняття, як: «іманентно притаманну мові семантичну якість виражати системою власних засобів емоційність, як акт психіки, відображений у семантиці мовних одиниць»; «Емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто “чуттєва оцінка об’єкта, вираження мовними «чи мовленнєвими засобами відчуттів, настроїв, переживань людини» [70]. В. Шаховський розмежовує поняття «емоція» та «емотивність», на його думку, «емоційність» є «долінгвістичною», психологічною категорією, в той час як «емотивність» є лінгвістичною категорією. Емоційність- це здатність відчувати емоціогенні ситуації та відповідати на них емоційно, а емотивність - можливість виражати ці емоції засобами мови, відображати в семантиці мовних одиниць емоційні відношення мовців через план змісту і план вираження [70]. Емотивність виступає як важливий елемент прагматики, яка виступає функцією і стимулом впливу на емоційність мовця. Емотивність у лексиці є лінгвістичним принципом, який ідентифікує емоційний аспект в мові. Л.Г. Бабенко, визначає емотивність, як: «іманентно притаманна мові семантична властивість виражати емоції як факт

психіки системою своїх засобів, тобто це відображення у семантиці мовних одиниць соціальних та індивідуальних емоцій у вигляді емосем, або емотивних смислів репрезентованих у семній структурі значень слів» [35]. За І.М. Літвінчук, «Емотивність- це результат інтелектуальної інтерпретації емоційності, що транслюється в мові та мовленні» [70].

Об'єктом дослідження емотивності є емоції, які дають можливість глибше її розкрити. У лінгвістичній науці емотивність досліджувалася у різних напрямках: А.П. Бабенко., Е.В. Зуєва, І.І. Квасюк, надавали перевагу структурно- семантичному напрямку, сутність якої, полягає у вивченні та отриманні знань та значень слова на основі раніше набутих знань, Е.М. Вольф, Е.П. Ершов, О.Г. Кравченко, досліджували емотивність опираючись на функціонально- семантичний (сучасна категорія мовознавства, яка об'єднує компоненти мови на основі семантичних функцій) і прагматичний (роль та використання знаків мовцями) напрямки. Відбувалося дослідження емотивності і за допомогою аксіологічного та комунікативного аспектів, представниками яких були О.Л. Бессонова та В.Г. Гак, які розглядали питання емотивної лексики, як окремої групи, особливості емотивного компонента, переклад емотивної лексики, емотивність фразеологічних одиниць, аспекти емотивних одиниць лексики в мовній діяхронії [70]. М. Кульбацька, Т. Михасів, М. Охріменко, займалися дослідженням емотивності у лексико- семантичному та структурному напрямках, О.Борисов, Ю. Яскевич, присвятили свої дослідження метафоричному та лексикографічному опису емоцій [16].

К. Ізард, говорить, що: «Емоція - це щось, що переживається як почуття (feeling), яке мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення і дії» Саме емоційно -вольові явища сприяють формуванню в людини таких процесів, як самоусвідомлення та володіння мовою [70]. Людські емоції і почуття є екстралінгвальними чинниками, в той час, як емотивні значення відображають емоції саме в мові, тим самим стаючи компонентами лексичної семантики. Емотивні значення є семантичними компонентами, які виникають на мовленнєвих чи мовних рівнях. Емотивне значення також говорить про те, як

людина відчуває власну думку та розуміння того, що відбувається в навколишньому середовищі. Емотивна значущість забезпечує зміну пам'яті людини, яка також важлива у процесі відчуттів її сутності. С. Ю. Перфільєва, з метою надання категорії словам, які виражають емоції, вводить поняття «слово-емоном», які виникають завдяки асоціативним образам у чуттєво відображеній реальності [70].

Більшість із підходів вивчення поняття «емотивності» опираються на лінгвістичний аспект емоцій, сутність якого полягає в семантичній інтерпретації емоцій. Цим самим, мова є більше ніж засобом передачі інформація, вона містить в собі емотивну функцію та особливий код для її реалізації. Емотивна функція виникає під впливом людських емоцій, які потребують людиною творчої переробки отриманої інформації. Емотивний код пояснюється як: «лінгвістична універсалія, яка формується в кожній мові завдяки набору власних засобів, поміж них є експресиви та емотиви всіх рівнів— від фонологічних до структурних» [48, 270 с.].

Емотивність у широкому розумінні розвивається завдяки когнітивно-комунікативній діяльності людини і є результатом інтерпретації інтелектуальної емоційності. За О.Є. Філімоною, категоріями вивчення емотивності є як конституючі одиниці тексту: слова, вирази, речення, так і цілі тексти. Дослідниця вважає, що емотивність є полістатусною лінгвістикою ХХІ століття, маючи категоріальний статус емотивність дає змогу розглядати її на фонологічному, лексичному рівнях, на рівнях тексту і речення. На фонологічному рівні емотивність проявляється у вигляді інтонації, одне слово можна виразити любляче чи гнівно. На лінгвістичному рівні, емотивність виступає у вигляді специфічної та експресивної лексики, на рівні тексту в існуванні емотивних одиниць тексту, лінгвостилістичної виразності, на рівні речення виявляється як емотивні, експресивні структури. Найбільш виразнішою категорією прояву емотивності є текст [48, 278 с.].

Емотивність інтегрується із функцією оцінки, адже вона складається із оціночного мовного змісту, оцінка та емоція є взаємозалежними поняттями. Адже, оцінка є думкою про той чи інший об'єкт, а емоції- це переживання думки. Оцінювання є когнітивним процесом, нашаровуючись на емоційність, вона підсилює ефект емоційного відношення, чим надає когнітивний зміст мовним одиницям [48, 270 с.].

Мова є універсальною знаковою системою, яка включає в себе мовні та парамовні явища, які розглядають як типи знаків, саме через це емоційне вираження людини безпосередньо пов'язане з нею. Виділяють три види засобів вираження емотивності [70].

- мовні засоби (номінація емоцій відбувається за допомогою лінгвістичних засобів);
- текстові засоби (пояснення емоцій- їх розшифрування за допомогою емоційних конструкцій, емотивної лексики, контексту; авторська розповідь – використання засобів автором, з метою розкриття емоції; гіперхарактеристика емоцій- використання різноманітних лінгвістичних засобів, задля тематизації та презентації емоцій автором);
- дискурсивні засоби (невербальна характеристика емоцій – використання засобів паралінгвістики, які представляють комунікативну підсистему; виділення домінанти засобів представлення емоцій- застосування мовних або немовних засобів для визначення сутності емоції).

Кожен пласт мовної лексики має різну ступінь здатності передавати емоції в мові, а значення мовних знаків проявляється як поняття, або як прямі емоційні переживання, які не перетворюються в поняття. Основною функцією емотивної лексики є вираження емоційного ставлення до оточуючого світу, завдяки специфіці значення слів. Вираження лексики емоцій, яка бере за основу

слова, лексичне значення яких, складають поняття про емоції, не їх почуття, а саме самі назви, які є безпосередньо знаками емоцій [48, 270 с.].

В.М. Телія, вважає, що категорія емотивності є психологічною, адже насамперед вона пов'язана з емоційною сферою людини, емотивність співвідноситься з типами емоцій, які проявляються в тій чи іншій ситуації. Дослідниця говорить, що: «Емотивність – це емоційність в мовному відбитті, вираження мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини». (кузьменко). Що не скажеш про В.І. Шаховського, який розмежовує поняття «емоційності» та «емотивності» і визначає їх по-різному. За В.І. Шаховським, емоційність є психологічною категорією, яка відображає психічний стан людини, а емотивність – це лінгвістична категорія, за якою емоції виражаються вербально. Дослідник вважає, що категоризація емоцій відбувається за допомогою емотивної семантики, мовних та мовленнєвих знаків. Він виділяє три типи вираження емотивності [35].

- власне емотивність;
- емотивність як одна із реалізацій семантики слова;
- контекстуальна емотивність.

Та три рівні вираження емотивності: емотивне значення, конотація (логіко- предметне значення), рівень емотивного потенціал [35].

Категорія емотивності охоплює всі мовні засоби, які здатні відобразити емоцій людей. Н.А. Слюсарєва вважає, що властивістю емотивності є здатність мовних одиниць виражати почуття та емоції [39]. Сама категорія об'єднує семантично близькі мовні одиниці різних рівнів. Найбільш поширеним розумінням поняття «емотивності» є сприйняття її як характеристики тексту. Виходячи з цього, емотивність постає як семантична категорія, яка пов'язана із проблемою емотивної мови, яка є неоднозначною у розумінні лінгвістики. Досліджуючи емотивність як категорію, постає проблема емотивного значення. У науковій та лінгвістичній літературі сутність емотивного значення пов'язують із розумінням категорії емотивності. Емотивне значення

визначають, як: «спосіб вираження емоцій мовцем та коли воно охоплює власне вигуки та емоційно забарвлену лексику» [39]. Емотивне значення - це семема, яка містить семи емотивності того чи іншого рангу, який представляє емотивні смисли (виражені чи зазначені) [39].

Емотивність розглядають у дискурсі семантичної структури, варто згадати, про компоненти, які вона включає в себе: конотативний та денотативний компоненти. Денотативний компонент значення слова, вважається основним, проте при мовленні конотативний постає на перший план. В.М. Телія виділяє три аспекти в семантичній лексиці: денотативний аспект (вказує на об'єктивну в ньому реальність), категоріально- граматичний (обов'язковий для всіх типів лексичного значення), емотивно- модальний (ставлення суб'єкта мовлення до позначеного вислову чи слова). Незважаючи на термінологічні значення цих понять, конотативний компонент містить в собі емоційний, експресивний і стилістичний компоненти [59].

А. Вежбицька, одна із дослідників, які тлумачили емоційні концепти за допомогою семантичних примітивів. Вчена говорить, що: «Емоційні концепти задаються ситуаціями, типовими для відомих переживань, і ці ситуації можуть бути витлумачені за допомогою ментальних сценаріїв». Емоції, за словами вченої, пояснюються за допомогою зрозумілих слів, які не є емоційними станами. Емоційні концепти вона поділяє на дві групи: позитивні та негативні емоційні концепти [59].

Х. Арндт і Р. Дженні виділяють дві функції комунікації: емоційні та емотивні. Емоційна функція комунікації розглядається більше з психологічної сторони, яка увібрала в себе психологічні ознаки, вона виникає при комунікації на підсвідомому рівні. Сутність емотивної функції полягає в тому, що людина під час комунікації продукує високі конценціоналізовані, складні форми емотивного мовлення. Спілкуючись, мовці використовують емотивні сигнали для того, щоб уникати конфліктних ситуацій. Емоційне вираження може відбуватися спонтанно (на підсвідомому рівні) чи навмисно (на свідомому рівні), для впливу на поведінку інших. Залежно від ситуації, мовець може не

керувати власними емоціями, внаслідок чого знижується контроль над мовленнєвою поведінкою або навпаки усвідомлено виражати ті чи інші емоції, використовуючи відповідну емотивну лексику з метою вплинути на співрозмовника та викликати в нього ті емоції, які необхідні мовцю [59].

Емотиви відіграють важливу роль в емоційній сфері спілкування людини. На відміну від *емоційної* комунікації, яка висуває на передній план емоційні стани співрозмовників, *емотивна* комунікація використовує мовні засоби, щоб викликати той чи інший емоційний стан у слухача. В той час, як емоційність є спонтанною властивістю мовлення, емотивність є передбачуваною, усвідомленою властивістю мовлення, яка передбачає пошук мовцем необхідних мовленнєвих засобів, задля впливу на людину [69]. Емотивна лексика не є окремим прошарком, як емоційна лексика, перша має здатність виражати семантику емоцій та має семантичні властивості. Від психічного явища «емоції», емотивна лексика запозичила людську чуттєвість, реакції та оцінку до ситуацій. За В.І. Шаховським, емотивні одиниці лексики (емотиви, афективи та конотативи) є засобами системи мови та тексту, які взаємодіють із мисленням людини, взаємодія між емоцією та когніцією [52].

Мовні засоби є місцем де формалізується емотивність, вони репрезентують усі рівні ієрархії мови від фонологічного до синтаксичного. Емотивність мовних одиниць повністю забезпечується за рахунок емотивного компонента або емосеми, які є окремими семантичними структурами. Емотивний компонент з однієї сторони інформує слухача про емоційний стан мовця, а з іншої надає мовним одиницям емотивної функції. Дослідження, проведені у лінгвістиці, свідчать про те, що емотивність є оцінною, що не скажеш про оцінку, яка не завжди є емотивною. Найбільше емотивних засобів ми зустрічаємо в розмовному та художньому дискурсі. Стилiстично нейтральна лексика, будучи емотивно нейтральною у мові, може набувати як позитивну так і негативну емотивність. Емотивна функція лексичних засобів реалізується за допомогою емотивної семантики [67]. Раніше згадували, що емотивна лексика використовується і в усному мовленні, при встановленні комунікації. Під час

мовленнєвого акту, емотивна лексика здатна виконувати три функції: емотивна (вираження та передача емоційного стану мовцем), сугестивна (здатність впливати на емоції та почуття слухача), аутосугестивна (використовується з метою підсилення чи послаблення тієї чи іншої емоції). Названі функції можуть проявлятися як окремо так і разом, можуть бути додатковими до аксіологічної, номінативної, прагматичної функцій [67].

Особливості текстів з емотивною лексикою в тому, що вони здатні спонукати, хвилювати, впливати, викликати позитив чи негатив у слухача чи читача, це є їхньою іманентною якістю. Емотивність є мовним втіленням емоцій у текст, тому це питання залишається одним із найбільш невивчених якостей тексту. Часто текстову емотивність ототожнюють із емоційністю та оцінкою, проте варто розуміти, що емоційність пронизує мовну та мовленнєву діяльність вказуючи на різні емоційні стани, враховуючи логіко- предметну семантику, а емотивна семантика визначає опосередковане мовою ставлення до навколишнього світу та людей. Формування емотивності тексту відбувається за допомогою двох аспектів: план вираження та план змісту. Зміст тексту розподіляється на когнітивний та емотивний рівні, виділені автором. Емотивність представляється в тексті за допомогою текстових і мовних емоційних маркерів, які містять багаторівневий емотивний зміст. Емотивність в тексті представлена як функціонально- семантична категорія, яка виражається за допомогою понять, які відображають форму і зміст (емотивна забарвленість, емотивна тональність, емотивний фон). Саме ці поняття визначають особливості емотивного фону художнього тексту [29].

Основними функціями емотивної лексики є:

- створення в тексті емотивного змісту
- створення емотивної тональності тексту
- створення психологічного портрета образу персонажів («описова функція»);
- емоційна інтерпретація та оцінка відображеного світу в тексті

- виявлення внутрішнього емоційного світу образу автора

Художній текст є джерелом пізнання та вивчення емотивно- оцінних смислів. Він включає в себе духовну та емоційну сфери людей та апелює емоційний потенціал читача. Завдяки добре розвинутим психічним явищам, читач легко розуміє вербалізовані емоції, які передає автор в тому чи іншому художньому тексті. Завдяки детермінованості соціальними умовами, емоції мовної спільності є визначеними та засвоєні колективно. Є.А. Пасічник говорить, що: «Від злиття, збігу досвіду літератора з досвідом читача і утворюється художня правда – та особлива переконливість словесного мистецтва, якою і пояснюється сила його впливу на людей». (Мамутова). Виявлення емотивних смислів у художньому тексті може відбутися за умови «займання «міжсенсовної» позиції, коли дослідник стикається в художньому тексті з іншим змістом, щоб відкрити моменти нової нескінченності сенсу», каже М.М. Бахтін [42].

В художньому тексті емотивна категорія реалізується за допомогою трьох складників емотивності: імпульсивність (виникає, коли репрезентація емоцій не збігається з пропозиційною і комунікативною настановами висловлювання), емоційна оцінність (уявлення емоцій поєднане з мовними засобами вираження пропозиції), прагматична емотивність (вираження оцінності завдяки емоціям автора). Художній текст існує завдяки взаємозалежності раціонального та емоційного компонентів, оскільки смислове значення в мові від емоційного відокремити неможливо. На думку, Г.В. Колшанського : «висловлювання завжди є продукт мислення суб'єкта, воно спочатку детерміноване як суб'єктивний акт і за формою, і за змістом. Пізнавальний акт уже за своєю природою містить так званий оцінний момент, який і є не що інше, як проведена суб'єктом розумова операція над предметом висловлювання. Оцінка міститься всюди, де відбувається зіткнення суб'єкта пізнання з об'єктивним світом» [42].

Емоція є об'єктом дослідження емотивної категорії, вченими-лінгвістами. Загальна кількість емоцій, які трактуються тлумачними словниками є великою. Психолог К. Ізард, виділяє фундаментальні та базові емоції, емоцію вчений розглядає як єдність трьох складових: суб'єктивні переживання особистості, активність мозку та нервової системи, діяльність мимічної та пантомимічної експресії. Емоцій розмежовують на позитивні та негативні (за аксіологічним знаком) та модальністю (радість, інтерес, сум). У лексичному полі, дослідження показують, що емотивів з негативною семантичною оцінкою більше, аніж з позитивною оцінювальною семантикою. В. Шаховський, вважає, що «для вираження однієї і тієї ж емоції, люди використовують різні мовні засоби». Завдяки мовному вираженню емоцій, вони стають зрозумілими кожному носію певної мови, завдяки чому, стають певною формою сприйняття світу. Мова здатна проникнути у внутрішню структуру емоцій людини, лексизуючи їх [58].

Емотивність визначають, і як текстову категорію, завдяки якій адресант виражає емоційне ставлення до читача, емоційність тих чи інших подій в тексті та описування персонажів та їх. Відбувається оцінка в тексті за допомогою емоційно заряджених текстових компонентів (емоціогенних маркерів). Варто відмітити, що кожна мова має свої своєрідні слова, які позначають емоції та несуть в собі особливе стилістичне та лексичне навантаження. При цьому, деякі слова можуть виражати емоції лише частково, а деякі мають більше емоційне навантаження в тексті. Жодна мова не має цілковитих позначень емоцій, в одній мові лексико-семантичне поле слова може нараховувати декілька слів, а в інші їх кількість буде більшою в кілька разів [58].

1.2. Роль емотивної лексики в українських народних казках

Упродовж віків, казка є найпопулярнішим фольклорним жанром, яка є духовною силою і красою українського народу; це джерело збагачення інтелекту та моральних цінностей, вона здатна формувати життєві ідеали та творчі здібності як в дітей, так і в дорослих. Завдяки казці, дитина формує

естетичні смаки та свій емоційний інтелект. Саме цей жанр народної творчості, найбільше наповнений багатством нашарувань емоційності. Українські народні казки відзначаються стрункністю композиції та високим ідейно-художнім рівнем. Казка є емоційно-експресивним носієм естетичної інформації, емоційність пов'язана з мовотворчою функцією, її часто можна зустріти саме і мові фольклору чи художньої літератури [26].

Емотивність в українських народних казках є невід'ємною частиною вираження структури та мовного образу. Завдяки їй, казка наповнена жвавистю та красою почуттів, емоцій, які переживають персонажі та оповідачі в казках. Основне завдання емотивної лексики в казці-це зробити її живою, виразною та доступною для читачів. Завдяки наявності в казці великої кількості персонажів, емотивна лексика дає можливість читачам чи оповідачеві легше сприймати та ідентифікувати кожного персонажа. До прикладу: *«Телесику, Телесику! Приплинь, приплинь до бережка! Дам я тобі їсти й пити!»* - використання лексичних демінутивів, пестливих слів, заявдки яким, читач здатен ідентифікувати героя казки, в наведеному прикладі маму Івасика-Телесика (Івасик-Телесик).

Емотивність має здатність проявлятися через дії героїв та події, які відбуваються в казці. Конфлікти чи перемоги, виявлення жорстокості чи любові здатні викликати різноманітні емоції у читача, а використання лексичних засобів підсилюють ці емоції [62]. До прикладу: *«Люлі-люлі, Телесику, Наварила кулешику, Буду тебе годувати»* - використання демінутивів, як засіб вираження ласкавості та любові до сина. Спостереження та дослідження лексичних засобів емотивності в текстах українських народних казок показує, що пестливі слова виконують функцію емотивності, тобто передачі емоцій слухачу чи читачу, які налаштовують на позитивне сприйняття героїв та сюжету казки. Наприклад: *«був собі Андрюшка, а в нього баба Марушка, а в баби дочечка Мінка, а в дочки сучечка Фінка, а в сучки товаришка киця*

Варварка, а в киці вихованка мишка Сіроманка» (Ріпка) або «жив собі дідусь з бабусяю, та жили вони в великій бідності» (Кіт, когутик і лис).

У науковому дослідженні "Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект", автор Н. Бойко відзначає, що на мовному рівні емоційність перетворюється в емотивність. Ця емотивність відображається, закріплюється та виражається переважно в семантиці лексичних одиниць як їх окремий компонент. Дослідниця говорить, що поняття емоцій і афективних станів, а також їх найменування пов'язані з окремим класом слів, які мають денотативний тип лексичного значення та виконують номінативну функцію. Цей лексичний шар складається зі слів, які виключно називають емоції, почуття, стани душі або їх описують, такі як радість, сум, любов, ласка, ніжність, щастя, страх, осуд, зневага, закохатися, ненавидіти та інші. М. Кульбацька робить зауваження про те, що емоції представляють собою одну з форм людських страстей, які пронизують всі сфери життя і виявляються на всіх рівнях мови. Дослідниця підкреслює, що емоційні вирази помітні на граматичному та фонетичному рівнях, особливо в щодо вираження емоційних інтонацій [62].

Емоції можуть проявлятися у різних видах: як емоційні реакції, або як емоційний стан. У першому випадку, це передбачає внутрішні переживання людини, в той час як у другому випадку, це прояв внутрішніх переживань без зовнішнього вияву. Оскільки будь-яка емоційна реакція вважається зовнішнім способом вираження емоцій, виразити їх можна лише через мову. Мова надає різноманітні засоби для вираження почуттів, такі як вигуки, запитання, звертання, стійкі словосполучення тощо. Це можливо завдяки тому, що мова є інструментом спілкування, засобом пізнання навколишнього світу та впливу на співрозмовника, а також одним з шляхів вираження власних почуттів. Вибір потрібних мовних засобів для вираження емоцій є важливою умовою вивчення категорії емотивності [62].

Казка як жанр фольклору характеризується специфічними жанровими особливостями. У фольклорному процесі вона сформувалася як усний твір, який має свій стиль, структуру та сюжет. Казка в більшості випадків містить в собі ідею перемоги добра над злом, утверджується оптимістичним змістом та веселими кінцівками. Дана формула казки є свідченням жанрової ознаки казки, а саме установки на вигадку і розважливість, варто зауважити що казка, один із жанрів фольклору, який містить в собі дидактичну, виховну функцію [49].

Казка має багато відмінних ознак від суміжних жанрів з нею оповідального фольклору. Однією із ознак казки є установка на вимисел, часто у казці зустрічаються вигадані історії, які захоплюють передусім своїм більше або менш прозорим натяком на якесь конкретне життєве явище, захоплює своєю алегоричністю, і це завжди усвідомлюється як самим творцем казки, так і її виконавцем і слухачем [49]. Ще однією ознакою казки є розважальність. О. Никифоров, фольклорист говорить про те, що казки розповідають не для розваги, а з дидактичною, навчальною метою, завдяки чому вона перетворюється в легенду, при цьому набуваючи нових особливостей побудови [58].

В. Гнатюк, говорить, що казка – це найдавніший витвір людського духу, який сягає глибину далеких часів, якої не здатна досягнути жодна людська історія [58]. Єдиного походження, щодо казок не має, кожен з напрямів у фольклористиці має свій власний підхід до розгляду цієї проблеми. Прихильники міфологічної школи вважали, що основою казок є міфи та система стародавніх уявлень. Міграційна школа розробила теорію про поширення казкових сюжетів зі Сходу, зокрема з Індії. Представники антропологічної школи висловлювали думку про самородження подібних сюжетів на певному етапі розвитку різних народів. Дослідники в рамках ритуально-міфологічної школи розглядали виникнення казок через систему стародавніх язичницьких релігійних обрядів.

У фольклорі казка існує не лише у фольклорі, а і в авторській літературній творчості. Фольклорна казка генетично походить від міфів. Е. Мелетинський, вважає, що казка могла відокремитися від міфів, внаслідок «розриву безпосереднього зв'язку міфів з ритуальним життям племені».

Відміна специфічних обмежень на розповідання міфу та допущення до аудиторії осіб, які раніше були виключені (жінок і дітей), призвели до автоматичного наближення оповідача до читача. Це підкреслило аспекти розважальності і, невід'ємно, зменшило віру в беззастережну достовірність оповідей. Виведення із міфів особливих священних моментів призвело до підсилення уваги до сімейних відносин героїв, їх суперечок, бійок тощо. Первинна строга достовірність поступила місцем більш гнучкій, що сприяє більш свідомому та вільному вимислу [10].

Казка, як жанр насичена експресією та емоційністю, ці явища мають місце в багатьох літературних жанрах та мовній сфері, як у фонетиці, так і в граматиці чи лексиці. Для реалізації цих явищ, авторами казок використовують різноманітні засоби вираження емоцій: у морфології- афікси, у фонетиці- інтонація та стилістичні засоби фонетичного рівня, у синтаксисі- порядок слів, особливі конструкції, у лексиці- лексичні засоби та особливий шар слів [10].

На морфологічному рівні емотивність виражається за допомогою нейтральних та емоційно маркованих морфем, які здатні заздалегідь нести в собі емоційне підсилення. На лексичному рівні, емотивність в казці досягається за допомогою використання лексичних засобів, порушень норм сполучуваності чи стилістичної транспозиції [10].

Дослідження категорії емотивності в казках, може здійснюватися за допомогою суб'єктивно-емоційного становлення відправника, яке виражається за допомогою лексичних засобів за такими категоріями [16]:

- 1) лексико- категоріальна експресивність, яка створюється окремими лексичними категоріями -синонімічна та антонімічна;

- 2) лексико- семантична експресивність, лексико-семантична експресивність, що виникає у деяких лексико-семантичних групах.

Емотивність та експресивність тексту в казках, може не співвідноситися з об'єктами реальності й предметно- логічним змістом слова [35]. Емотивність входить в семантику слова, як внутрішньолінгвістична інформація, яка може свідчити про маркованість лексичної одиниці для адресанта з тієї чи іншої ознаки. Використання емоційно- забарвлених слів наділяє текст чи контекст тексту певним модально- оцінним значенням [58].

Під час пізнавальної діяльності людина встановлює певні відношення між собою і явищем дійсності, оцінює його значення у своєму житті, встановлює різницю між добром і злом, корисним і шкідливим, позитивним і негативним та іншими аспектами. Емоції та оцінки грають надзвичайно важливу роль у житті людини і суспільства. Вони є однією з форм відображення реальності. Коли людина вживає певне слово для позначення явища або предмета, в самому цьому слові вже виражено її оціночне ставлення до цього [59].

Лексика, яка використовується в українській народній казці, відноситься до стилістично забарвленої лексики та характеризується присутністю чи відсутністю додаткового конотативного значення, які виражають певні емоційні відтінки. Частина слів, здатна самотійного надавати емоційного забарвлення висловлюванням, бо містять в собі стилістично- оцінний відтінок. Ці слова, можуть виражатися за допомогою мовних лексичних, морфологічних, словотвірних засобів [68].

Найбільш прозоро емоційність можна виявити на лексичному рівні мови, адже людина користується певною лексикою в певній ситуації, виявляючи за допомогою неї позитивні чи негативні емоції, які дають можливість виявляти свої відчуття. Не слід плутати поняття та категорії експресивності та емотивності, адже емотивність вказує на те, як мовлення впливає на почуття, емоції та ставлення співрозмовника до обговорюваної теми, в той час як експресивність вказує на спосіб, яким мовлення виражається або передає емоції

та почуття говоріння. Емотивність - це спосіб виразити власні емоції, почуття і оцінки щодо обговорюваної ситуації або явища, а експресивність, включає в себе різноманітні лінгвістичні засоби, такі як інтонація, образи, метафори, алегорії, епітети тощо, які допомагають зрозуміти стан душі розмовника [35].

Найчастіше в казці вживаються такі лексичні засоби, з метою передачі емоційного стану героїв, як: неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми, архаїзми, синоніми та антоніми, пейоративи та демінутиви тощо. Саме в казці, найбільше втілюються ці лексичні засоби, адже казка є найбільш емоційним тонким, філософським жанром українського фольклору [58].

Наявна емоційно- експресивна лексика у казках, є різною за своїм лексико-семантичним складом. Серед цієї лексики є як і загальномовні слова з емоційно- оцінним змістом, так і слова з функціонально емоційно- оцінним змістом (слова з переносним значенням). Обидві групи можуть мати як позитивне, так і негативне забарвлення, все залежить від образу героя, та яким автор хоче показати цей образ [58]. Загальномовна лексика з емоційно- оцінним змістом, являє собою слова, які містять постійний емоційно- експресивний зміст, незалежно від будь якої ситуативно- контекстуальної умови. Зазвичай, вона включає в себе власне розмовну лексика [68].

Дуже поширеним засобом вираження емотивності в казках, є самі назви персоніфікованих тварин, до прикладу: *«ходив соїб Вовчик-братчик по лісі, ходив та й надибала його тяжкая пригода...»* [54]; *«Будь ласка, Кобило-матусю, росуди нас»*[54]; *«Пішли вони аж напроти них Лисичка-сестричка..»* [54]; *«Повідила Сорока-білобока, що чула від Куниці, молоді дівиці, що та побачила, як господар куштував і хвалив, що солодкий, пора збирати..»* [54]. Всі вищезазначені назви тварин, створюються за допомогою демінутивів, а ті в свою чергу, за допомогою зменшено- пестливих суфіксів -ик, -чка, -шка, ик тощо. Вони допомагають передати позитивне чи негативне ставлення автора до персонажа. Також, демінутиви мають здатність характеризувати самих героїв, їх зовнішні риси, характер та емоції [36].

Також, часто в народній казці, можуть зустрічатися неологізми чи okazіоналізми, які можуть передавати емоційно- оцінну оцінку об'єктам, персонажам. До прикладу: «*Ти своїми кривульками перебіжиши мене?*» [54]; «*Ти, певно, думаєш,— мовить Їжак до зайця ,— що ти своїми довгими лабами більше доженеш?*» [54]; «*Я зараз ісінько верну!* – мовила Лисичка- сестричка» [54]. У наведених прикладах автор передає негативну оцінку, та позитивну в останньому за допомогою суфіксу «– ісінько».

Роль емотивної лексики в українських народних казках надзвичайно важлива і багатогранна. Емотивна лексика вказує на стан емоційного збудження героїв і допомагає читачам або слухачам легше відчутти та сприймати події та персонажів. Емотивна лексика допомагає створити певну атмосферу та настрій у казці. Емотивна лексика допомагає деталізувати характери героїв. Наприклад, якщо автор описує персонажа як "радісного" або "сумного," це розкриває емоційну сутність цього персонажа [36] . Українські народні казки часто містять моральні вчення. Емотивна лексика допомагає підкреслити ці вчення, роблячи їх більш відчутними та значущими для читачів. Також, казки можуть мати драматичні елементи, і емотивна лексика допомагає підсилити цю драматургію. Вирази та слова, що виражають напруження, небезпеку або тривогу, роблять сюжети більш захоплюючими [7] .

1.3 Класифікація лексичних засобів вираження емотивності.

Проблема емотивності та її способи вираження у художніх творах досліджувалася великою кількістю науковців, як вітчизняними так і зарубіжними. Згідно, проаналізованої наукової літератури виділяють кілька класифікацій стилістичних засобів вираження емотивності. Художній твір неможливий без наявності в ньому лексичних чи стилістичних засобів виразності. Письменник, автор намагається відобразити реальну чи вигадану дійсність, за допомогою різноманітної лексики, додаючи тим самим фарб казці. Художній твір здатний впливати на раціональну та емоційну силу впливу на читача, завдяки тому, як цей світ чи образ відображає автор [52].

Емотивність виражається на усіх мовних рівнях. Науковці як вітчизняного, так і зарубіжного мовознавства цікавились та продовжують цікавитися проблемою емотивності та її актуальністю, сьогодні питання емотивності накопичило чималий досвід у сфері наукових досліджень. У всіх формах тексту, науковці описали та проаналізували різноманітні способи емотивного вираження. Основними способами дослідження питання емотивності та її лексичних складових став комунікативний підхід, який базується на принципі емотивності семантики на всіх рівнях мови [34].

У процесі створення казки, автор відбиває в ній своє бачення світу та своє ставлення до нього, він поєднує правду і вигадку. Усвідомлення та розуміння твору читачем, залежить від того, як твір представить автор. Для вираження емоційності в творах, автори застосовують різноманітні засоби. Серед них виразні засоби мови, стилістичні засоби, експресивні засоби мови, стилістичні прийоми тощо. Виразні засоби мови включають в себе: морфологічні, синтаксичні, словотвірні, лексичні засоби, які служать для вираження емоційного чи логічного підсилення мови в казці. Дані засоби є відпрацьованими суспільною практикою, усвідомлення з погляду функціонального призначення, та зафіксовані у граматиках та словниках [34].

Поняття «емотивні засоби», пов'язані з категорією емотивності, з вираженням емоцій, у якому спілкування зберігає свою природність, живість та емоційність. Засоби мови різних маніфестацій емоцій є комунікативними функціями цих засобів. Емотивні лексичні одиниці, характеризується багатозначністю, зокрема і вигуків, не викликають труднощів у носіїв мови, адже різні значення підсвідомо засвоюються під час спілкування в соціумі на тлі засобів, що сприяють утворенню полісемії в контексті. Міститься яскрава, емоційна забарвленість і в розмовних фразеологічних одиницях. Вони створюються, як окремими компонентами, так і тим образно- метафорним значенням, що виникає внаслідок поєднання цих компонентів [59].

Загальновідомо, що емотивний текст- це текст, який виражає емоції героїв. Основним джерелом емотивної складової в тексті є наявність в ньому

емотива- лінгвістичної одиниці вираження емоцій. Науковці класифікують емотиви і різні мовні одиниці. Вираження та передача емотивності в тексті, проявляється різними способами: семні конкретизатори, слова, словосполучення, речення та фрагменти тексту або цілі тексти. Емотивність, як явище, являє собою однокомпонентне або багатоконпонентне явище водночас. На думку, В. Виноградова, емотивність «є багатоконпонентним явищем, яке включає в себе образність та експресивність» [62].

Розрізняють мовну та мовленнєву емотивність, її варто розрізнити для правильної класифікації понять та значень. Г. Кузенко, вважає, що «мовна емотивність - це сукупність конотацій мовних одиниць, в той час, як мовленнєва емотивність, визначається, як організована група мовних засобів, які в сукупності утворюють забарвленість мови» [67].

Лінгвісти- емітіологи, займаються дослідженням мови, не лише як засобу культури, але й як засобу емоційного впливу, де емоції виступають специфічною формою людського ставлення до навколишнього світу [68]. Є припущення, що спочатку була емоція, а не слово, оскільки, в основні первинних та вторинних номінацій завжди з початку, знаходилися емоції людини. Без яких не могло відбуватися створення слів. Це свідчить про те, що суто особистісний елемент, не дивлячись ні на що, проникає постійно у вираження чистої думки [67].

Лінгвістична школа В. Шаховського, зробили вагомий внесок у вивчення емоцій. Вони запропонували вивчення емоцій у лінгвістиці, за допомогою лінгвістичного підходу емотивності та її мовних одиниць, її лексичного складу та категорій емоцій в лексико- семантичній системі [67]. Емотіологія, за В. Шаховським, це наука що сформувалася на основі традиційної психології та мовознавства, яка має на меті визначати поняття емотивного коду.

Виникнення емоційних концептів, за словами вченого М.О. Красавського, нерозривно пов'язане з колективною діяльністю та процесами соціалізації особистості. Етнічна специфіка емоційних концептів визначається традиціями, звичаями, особливостями побуту та стереотипами мислення. Іншими словами,

соціокультурно-психологічні характеристики, що формують особистість протягом історичного розвитку етнічної спільноти, мають важливе значення [68]. Слід надати більш детальному вивченню взаємозв'язку між категоріями експресивності, оціночності, емоційності, що за словами мовознавців, можуть включати як емоційні, так і інтелектуальні аспекти [69].

Емотивний текст, вважається емотивним тоді, коли містить наступні ознаки [70]:

- емотивний текст здатний передавати інформацію про емоції, а не факти;
- емотивний текст характеризується емоційними, комунікативними цілями;
- емотивний текст у своїй мовній структурі містить мовні та емотивні знаки, що здатні кодувати емоції.

Емотивність тексту відображає як глобальний емотивний зміст і форму, так і емоційну інформацію статусу (яка проявляється як окремі емотивні краплі лише на рівні змісту і форми).

Конфлікт в емоційній сфері персонажа і наявність емоційної домінанти не суперечать законам художнього тексту та стану справ у світі загалом. З іншого боку, перше відображає загальні закони організації художнього тексту, тоді як останнє відповідає особливостям психології людини: психологи давно визначають як основні риси особистості її емоційну спрямованість і тяжіння кожної людини до певної системи переживань. Автор художнього твору вибирає лексику таким чином, що обрані засоби підказують читачеві, в якому емоційному ключі слід сприймати героя [70].

Розрізняють знаки, які виражають емоції в мові. Диференціація знаків на емотивні та параемотивні здійснюється на підставі їхніх семіотичних характеристик. Емотивні одиниці мають складний символічно-індексальний характер, тоді як параемотивні - лише символічний, іноді символічно-іконічний. Під впливом контексту параемотивні одиниці можуть

перетворюватися в емотивні. А. Ільїнська, вважає, що емотивна семантика кодується в граматичній структурі мови (морфологічний і синтаксичний), які являють собою трихотомію, до якої належать: емотивне значення, емотивна конотація, емотивний потенціал [34]. За М. Блохою та Н. Резніковою, емотивна лексика, це слова, які мають емотивності. Ї диференціюють емотивну лексику на п'ять груп, серед них [34]:

- емотиви – номінативи, тобто слова, що називають емоції;
- емотиви – соціативи, до яких належать слова з прихованою семою емоції;
- емотиви – експресиви, які мислять як слова, що виражають емоційну оцінку; до яких належать слова з прихованою семою емоції;
- okazіональні емотиви, які є авторським витвором;
- нейтральні емотиви, чия емотивна конотація узуально не закріплена.

Емотивне значення представляє собою конкретний спектр емоцій, що виникають у відповідь (з точки зору говорячого) або як стимул (з точки зору слухача). За дослідженням матеріалом можна зазначити, що таке значення притаманне словам-афективам, які виражають емоційний стан мовця (вигуки, лайки), а також лексичним одиницям з презирливим і зневажливим значенням, які мають оцінний компонент значення (пейоративами). Механізми вираження емоцій у мові та їх тлумачення як об'єктивної сутності для мовця та слухача різняться за принципом. Експресивно-емоційне забарвлення у слова виникає завдяки тому, що їх значення містить елемент оцінки. Номінативна функція тут ускладнюється ставленням мовця до явища, а отже, емоційністю [52].

Лексичні засоби - це мовні одиниці, що використовуються для називання предметів, явищ, дій, вираження відчуттів, почуттів, ідей та інших концепцій. Це слова та словосполучення, які складають основний лексичний склад мови. Лексичні засоби грають ключову роль у мовному виразі та сприяють створенню

текстів, які передають інформацію, виражають почуття, створюють образи, а також впливають на структуру, стиль та емоційне вираження мовлення [33]. Лексичні засоби виконують такі функції в художньому творі:

1. **Номінативна функція:** лексичні засоби надають можливість називати різні об'єкти, ідеї, явища. Вони є основними засобами для передачі інформації в мовленні.
2. **Експресивна функція:** Лексичні засоби використовуються для вираження почуттів, емоцій та ставлень. Різні слова можуть створювати різний емоційний відтінок у тексті.
3. **Стилістична функція:** Вибір лексичних засобів може визначати стиль мовлення, чи то літературний, науковий, розмовний, офіційний тощо. Різні слова можуть надавати тексту певний стиль та тон.
4. **Естетична функція:** виражається у створенні естетичної цінності тексту, його сприйняття як мистецького твору та впливі на емоційний стан читача або слухача. Ця функція важлива для мовної краси та виразності тексту.

До лексичних засобів вираження емотивності відносимо: історизми, архаїзми, неологізми, демінутиви, пейоративи, діалектизми, антоніми та сносніми. Архаїзми - це слова, фрази, фонетичні або граматичні особливості мови, які вважаються застарілими або застосовуються рідко в сучасній мові, але раніше були характерними для певного історичного періоду. Архаїзми можуть бути використані з метою створення старовинного або архаїчного стилю в мовленні, для підкреслення історичного аспекту або для створення особливого настрою в тексті. Архаїзми можуть бути використані для стилістичних цілей, особливо в поезії, літературі та історичних текстах, де вони надають тексту особливої атмосфери або підкреслюють його історичний аспект [17].

Діалектизми - це лексичні, фонетичні, морфологічні або синтаксичні особливості мови, які характерні для певного діалекту або регіонального варіанту мови. Вони можуть відрізнятися від стандартної літературної мови та бути специфічними для певного географічного регіону, соціокультурного середовища або певної групи людей. **Виділяють три групи діалектизмів [21]:**

1. Власне лексичні- це спеціальні слова або вирази, які вживаються в певних регіональних говорах і є аналогами загальноновживаних слів.
2. Етнографічні- це назви місцевих реалій, що не використовуються на решті національної території: крисаня (різновид чоловічого капелюха), трембіта (духовий інструмент).
3. Семантичні- це слова або вирази, які зберігають старі значення або набувають нових значень в певних регіональних говорах, відзначаючись відмінною семантикою в порівнянні з загальнонаціонально вживаними словами. Тобто, це лексичні одиниці, які мають особливий сенс або використовуються в іншому значенні в різних регіональних діалектах чи мовних спільнотах.

Демінутиви – це похідні іменники, що виражають значення зменшеності. Змешувальна або пестлива форма слів [1]. В лінгвістичних словниках демінутиви часто описуються як лексичні одиниці, що вживаються для підвищення емоційного забарвлення слова або виразу. Вони можуть бути важливими для розуміння стилістичних та семантичних особливостей мови. Демінутиви можуть бути створені за допомогою суфіксів, афіксів або змінювати форму слова, щоб підкреслити його маленький розмір або пестливий характер. Наприклад, слово "дівчина" може бути перетворене в "дівчатко" з використанням демінутивного суфіксу "-атко", підкреслюючи ніжність чи розмір об'єкту [62].

Завдяки своїм комбінаторним особливостям, демінутиви утворюють слова пестливості. Комбінаторний потенціал демінутивів розглядається на

двох рівнях: семасіологічному (від форми до значення) та ономосіологічному (від значення до форми). Демінутивна деривація – це взаємодія двох морфем: кореневої та афіксальної, завдяки якій відбувається зміна семантики слів, і відповідно знання про світ. Утворення демінутивної деривації відбувається шляхом поєднання демінутивного суфіксу до твірної основи. Саме завдяки демінутивному суфіксу відбувається утворення похідного слова. На думку, О. Кубрякової, похідне слово – це вторинне слово, яке виникло внаслідок зумовленості іншого знаку або їх сукупності зі статусом слова, незалежно від його складності чи простоти [62].

В українській літературі в тому числі, українському фольклорі для вираження емоційної оцінки, створення індикатору ставлення до героїв чи вмотивованої характеристичноекспресивної оцінки персонажів, виокремлюють так звані квалітативи. До цієї категорії належать демінутиви, які використовуються для підкреслення позитивної ознаки предмета чи героя, та пейоративи, які виражають від'ємні, негативні експресії різного роду, вміщуючи зневажливу, насмішкувату оцінку [58]. Пейоративи- це слова та словосполучення, які виражають негативну оцінку чогось або кого-небудь, несхвалення, іронію, осуд та зневагу [1]. **Утворення пейоративів**, в українських художніх текстах, здійснюється за допомогою суфіксів: -о, -ко, як нейтральна форма, -а, -ка,- як пейоративна, носячи в собі характер зневажливості чи фамільярності. Також, викоистання таких суфіксів, як: - иц, - унь, -ище- суфікси, які створюють згрубіло-зневажливі форми, стилістичне забарвлення яких точніше розкривається у певному контексті [58].

Художній текст є середовищем для реалізаціх пейоративності, і розглядається в тексті, як комунікативна одиниця, на основі якої можна дослідити та прослідкувати особливості та функціонування пейоративів. У тріді цей види лексичних засобів розглядається, як пейорація- пейоративність – пейоратив. Отже, пейорація слугує, як явище, яке належить до філософського, моральноетичного, психологічного спрямування, процес набуття

пейоративного значення; пейоративність, як лінгвістична категорія; пейоратив, як лексема, що здатна передавати негативні, емоційно- навантажені експресивно-оцінним значенням слова [58]. Пейоративне слово антропоцентричне за своєю природою і задовольняє потреби індивіда у виявленні несхвального чи негативного ставлення до опонента як антропоцентру комунікації. Пейоративи відрізняються багатоступеневою та складною системою значень, які внутрішнього лексикону особи. Хоча пейоративи часто асоціюються із нестандартною лексикою, такою як колоквіалізми, жаргон, сленг, чи лайка, вони не збігаються з цими концепціями. У художньому тексті пейоративи можуть мати ширший стилістичний спектр функцій, ніж тільки виявлення негативного ставлення. [15].

Антоніми- пари слів, протилежні за значенням [1]. На думку, В. Сімонока, найважливішою ознакою антонімів є, їх вираження протилежності, на рівні предметно- понятєвого ядра лексичного значення. До основних критеріїв, за якими виокремлюються повні слова-антоніми належать [48].:

1. Протилежність значень
2. Належність до однієї частини мови
3. Співвідносність позначуваних понять
4. Тотожність лексичної сполучуваності
5. Однакова емоційно- стильова забарвленість

Емоційно- стильова образність антонімів є високою. Доцільно виражена антонімічна пара допомагає автору передати контраст, порівняти, співставити протилежні значення та передати суперечливу сутність явища [48].

Н. Журавель, виділяє антонімію як один із найважливіших засобів вираження стилістичної ролі слів. Лінгвіст вважає, що: «Сутність мовної експресії полягає в подоланні стандарту, шаблону. Саме тому зіткнення антонімічних слів може додавати виразності контекстові. Від того, наскільки влучно автор уживає такі антоніми, великою мірою залежить образна структура

твору». Прийом протиставлення використовується як в розмовному, так і в художньому мовленні, і лежить в основі лексичних засобів вираження емотивності. Антоніми в художній текстах, використовуються як семантично-протиставлювальні лексеми, з метою показу полярних почуттів, психічних процесів, емоцій, душевного стану персонажів казки (веселий- сумний, засміятися- заплакати, любити-ненавидіти, добре- погано). До прикладу: *«Був собі заєць у лісі. Влітку було йому **добре**, а взимку **погано** – доводилось до села ходити, на току овес красти»*.

Класифікація антонімів розглядається у двох відношеннях: семантичному та стилістичному. На семантичному рівні синоніми поділяються на [48].

1. Контрарні- зазвичай виражені якісними прикметниками і утворюють градуальні протиставлення. Тобто між двома протилежними поняттями присутнє хоча б одне проміжне (молодий- похилого віку- старий).
2. Комплементарні- мають абсолютно граничний характер та протилежне значення, повністю заперечують, взаємовиключають один одного. Тобто, не мають проміжного значення (гарячий- холодний).
3. Контрадикторні- утворюють антонімічні пари, у яких один з компонентів утворюється за допомогою заперечної частки ні (любимий-нелюбимий).
4. Векторні антоніми- позначають дії, що протилежно направлені, взаємо-зворотні явища, процеси, відношення (заходити- виходити)

На стилістичному рівні антоніми поділяють на: загальномовні та контекстуальні. **Загальномовні антоніми** - це антоніми, які мають протилежні значення і вживаються в загальному мовленні. Їх використовують у різних ситуаціях і стилях мовлення, і вони загальноновживані в мовленні великої

кількості людей. Наприклад: «добро» і «злий» є загальномовними антонімами, оскільки вони мають протилежні значення і використовуються в різних контекстах і стилях мовлення [48].

Контекстуальні антоніми - це слова чи вирази, які набувають протилежних значень в певному контексті чи в залежності від обставин вживання. Їх семантика змінюється через специфічний контекст або через поєднання з іншими словами, що надає їм протилежні значення [48]. До прикладу: **легкий**, якщо говорять про «легку роботу», то воно має значення «нескладний» або «неважкий», якщо говорять «легку сукню», то воно має значення «легка за текстурою» чи «комфортна для носіння».

Синоніми- слово, близьке або тотожне значенням до іншого, але відмінне від нього звуковою формою [1]. Вивчення синонімії та розкриття особливостей її конотативної трансформації в художньому тексті, викликає великий науковий інтерес, адже саме синоніміка є найпотужнішою стилістичною категорією в українській народній творчості. Синоніми займають особливе місце серед інших лексичних засобів в художньому тексті, адже вони дають автору казок здійснити вибір, оскільки кожен синонім має свою смислову своєрідність і свої смислові відтінки. Саме цей вид лексичних засобів урізноманітнює і збагачує словесно-художнє зображення, змальовує яскраві картини казки, її героїв. Завдяки синонімії, автор має можливість передати колоритний образ того чи іншого героя та його роль, емоції в казці. Кожен синонім являє собою те загальне, що дозволяє бути поруч з іншими словами та воодночас бути своєрідним, специфічним, особливим, який відрізняється від схожих йому слів. Синоніми наповнюють художній текст різноманітною лексикою, а та в свою чергу читачів та мовців [51].

У лінгвістичній літературі, Л. Булаховський, Р.Будагов, М.Шанський, говорять про те, що синонімія виконує дві функції у тексті: уточнення та стилістичну [5]. **Уточнююча функція** синонімів полягає в тому, щоб

розширити або уточнити значення слова чи фрази в тексті, надавши йому більше деталей або конкретизуючи його зміст. Щодо, **стилістичної функції**, яка виконує важливу роль в казках, надаючи казці колориту та забарвлення. Стилiстична функція синонімiв полягає в їхньому впливі на стиль мовлення або тексту, роблячи його більш різноманітним, виразним, барвистим або відповідним конкретному стилю чи настрою. До прикладу: «*смiливий*» і «*безстрашний*» вiдображають рiзні градації смiливості. Синоніми можуть надавати тексту певний вiдтiнок чи виражати певний стиль мовлення в залежності від контексту та мети комунікації. До стилістичних функцій синонімiв, ми вiдносимо: функція урiзноманітнення контексту, зумовлена прагненням уникнути повторень, функція взаємного або перехресного уточнення, коли кожне слово є деталізуєчим по вiдношенню до іншого, функція пiдсилювання, емоційно-оцiнна, естетична функції [46].

Емоційно-оцiнна функція синонімiв полягає в їхній здатності передавати вiдтiнки емоцій і створювати певні оцiнки, або впливати на сприйняття тексту читачами або слухачами. Синоніми можуть додавати виразності і пiдсилювати вираження авторського ставлення до того, про що говориться в тексті. Ось декілька аспектів емоційно-оцiнної функції синонімiв [42].

1. **Позитивне та негативне забарвлення.** Синоніми можуть носити позитивний або негативний характер. Наприклад, «*радісний*» і «*веселий*» вказують на позитивні емоції, тоді як «*посмішка*» і «*смiх*» можуть передавати більше радості.
2. **Експресивність.** Синоніми можуть бути більше або менше експресивними, залежно від того, яку емоцію чи оцiнку автор хоче виразити. Наприклад, «*переляканий*» може передавати більшу емоцію страху, аніж синонім «*наляканий*».
3. **Інтенсивність.** Вибір синонімiв може пiдсилювати емоційний вираз тексту. Наприклад, «*вражаючий*» може бути інтенсивнішим, ніж просто «*цікавий*».

4. **Градація виразів.** Синоніми можуть допомагати виражати різні ступені емоційного забарвлення чи оцінки. Наприклад, «тривожний» може бути інтенсивнішим, аніж синонім «напружений».
5. **Створення образу.** Використання синонімів може допомагати автору виразити своє ставлення до подій, персонажів, об'єктів цим самим створюється образ позитивного чи негативного героя. Залежно від вибору синонімів може створюватися атмосфера симпатії, антипатії чи співчуття.

Емоційно-оцінна функція синонімів грає важливу роль у виразному мовленні, допомагаючи автору створювати текст, який краще відповідає їхнім емоційним намірам та цілям спілкування. Ось кілька прикладів вираження стилістичних синонімів: «*Прибіг* заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка *вибігає*, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його»; «Чи знаєш ти, яка є біда, всім *бідам біда*? – поставив володар дивне запитання».

Виділяють такі типи синонімів: семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні, абсолютні [5].

- Семантичні синоніми - такі синоніми містять диференціальні лексичні семи, наприклад: гіперболізувати, перебільшувати.
- Стилiстичні синоніми - називають те саме, але мають різну лексичну сполучність, стилістичне забарвлення, сферу використання, наприклад: уривок (нейтральне), фрагмент (книжне).
- Семантико-стилістичні варіанти - Розрізняються і лексична семантика, і стилістичні особливості, наприклад: сердитись (нейтральне), злитися (розмовне), пінитися (просторове).
- Абсолютні синоніми, або дублети, взаємозамінні у всіх випадках, наприклад: протягом, упродовж.

Стилістичні синоніми – це слова, які мають схоже значення, але відносяться до різних стилів мови, відрізняються один від одного ступенем уживаності та емоційно-експресивним забарвленням. Аналіз стилістичних особливостей синонімів має велике значення під час розгляду художніх текстів. Виникнення синонімії цього виду обумовлено семантичними процесами, що виникають при взаємодії значень слів у тексті. Відомо, що синоніми виникають у зв'язку з необхідністю прояву нових понять чи значень у слові. Стилістичні синоніми виконують функцію опису та представлення точного образу героя в казці. Саме завдяки своїм стилістичним засобам виразності, синоніми поширюються в семантичному просторі, і не тільки [47].

Висновки до розділу 1

Нами було проаналізовано поняття «емотивності», її категорії, та особливості її реалізації в українських народних казках за допомогою лексичних засобів. Отже, проаналізувавши значення та сутність поняття «емотивності», можна дійти висновку, що це «важлива, лінгвістична та стилістична категорія, що виражає почуття, емоції та ставлення мовця до мовленого або письмового тексту. Вона відображає виразність мови та допомагає виразити власні переживання та ставлення до того, про що говорить або пише мовець» [69]. Вивчення емотивних одиниць у мові та художніх творах, є актуальним, завдяки їм, можна відобразити факти та події спираючись на емоції. Емоції, знаходять своє вагоме місце в образах та вчинках героїв казок. Емоції можна розглядати, як основу пізнавальної діяльності людини. Адже, саме емоції складають більшу частину когнітивної системи, а вербалізація емоцій допомагає функціонувати людському мисленню.

Емотивність являє собою, одну із текстових категорій, які слугують засобами вираження ставлення до персонажів художнього тексту. До кожного художнього тексту підбираються ті мовні засоби, які відповідають задуму. Також, варто згадати, що завдяки лексичним засобам вираження емотивності, можна ідентифікувати чи виокремити ким була написана та чи інша казка. Для

цього, чудово можуть служити діалектизми, які були нами розглянуті раніше. Таким чином, проблема дослідження категорії «емотивності», займає важливе місце в лінгвокогнітивній парадигмі, адже пізнання закономірностей і правил утворення тексту, залежить від засобів, які використовуються автором [58].

Щодо класифікації лексичних засобів вираження емотивності, то нами були розглянуті такі: діалектизми, демінутиви та пейоративи, антоніми та синоніми. Кожен з цих, лексичних засобів виконує свою «емотивну» функцію в художньому тексті. Антоніми- лексичні засоби, які слугують ефективним засобом вираження емоцій у тексті, вони дозволяють підкреслити контраст, підвищити інтенсивність емоцій і створити виразний мовний образ. Часто в текстах зустрічаються діалоги, антоніми, як лексичні засоби допомагають підсилити взаємодію між персонажами та їхніми емоціями. До прикладу: «Вона кричала гнівно, а він тихо відповів»- показує контраст почуттів героїв [44]. Що стосуються, синонімів, які відіграють не менш важливу роль вираження емоцій в тексті. Вони дозволяють розширити лексичний запас та надати тексту більше виразності та емоційного забарвлення. Синоніми дозволяють авторові підсилити виразність виразів. До прикладу: слова "радість", "щастя", "веселість" можуть виразити різні градації позитивних емоцій, допомагаючи точніше передати, яку саме емоцію відчуває герой або автор [51].

Діалектизми, ще один із видів лексичних засобів, який був нами розглянутий. Емотивність діалектизмів вказує на те, що специфічні лексичні одиниці регіональних діалектів можуть мати певний виразний вплив на мовлення і текст. Діалектизми можуть викликати різні емоції та асоціації у читачів або слухачів залежно від контексту та їх власного досвіду. Діалектизми можуть створювати враження аутентичності та природності мовлення персонажів або авторів. Це може підсилити емоційну зв'язок читача або слухача з текстом, особливо коли діалектизми використовуються для передачі національної, регіональної чи соціокультурної ідентичності [33].

Пейоративи та демінутиви, часто вживані лексичні засоби в художніх текстах. Ця категорія лексичних засобів є доволі великою та часто використовується в тексті, особливо в казках для дітей. Вживання пейоративів при описі негативних героїв допомагає читачам або слухачам ідентифікувати цих персонажів та розпізнати їх як антагоністів. Щодо, демінутивів то вони часто вживають з метою підсилення та вираження емоції ласкавості, щирості, милосердності тощо. Демінутиви можуть сприяти створенню в читача симпатії та приязні того чи іншого героя [55].

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що емотивність є важливою складовою будь якого типу комунікації, яка здатна проявлятися на лексичному рівні, рівні тексту та речень. Емотивність є важливою текстотвірною категорією, яка застосовується для підкреслення логічних зв'язків, фокусування читача на ключових моментах того, чи іншого тексту.

Розділ 2. Використання лексичних засобів емотивності в українських народних казках

2.1. Аналіз діалектизмів як одного із лексичних засобів вираження емотивності в українських народних казках

Діалектизми – це мовні особливості, характерні для певних територіальних діалектів, які вважаються відхиленням від літературної мови. Діалектизми виділяються на таких рівнях мови: граматичному, лексичному, фонетичному, словотвірному, фразеологічному та акцентуаційному [21].

Лексичні діалекти- це слова, які використовуються для передачі слів загальнонародної мови, які утворюються від іншої непохідної основи. Особливістю та критерієм виділення лексичних діалектизмів є її семантична спільність у межах означуваних понять, які вживаються зі словами загальнонародної мови і відмінність від них у матеріальній оболонці [22].

Серед лексичних діалектизмів виділяють:

- Власне лексичні діалектизми (це своєрідні дублети до загальнонародних слів: трускавки (полуниці), маржина (худоба) тощо)
- Етнографічні діалектизми (назви місцевих реалій і понять, що не відомі або не використовуються поза межами певного говору чи групи споріднених говорів).

Етнографічні діалектизми не мають відповідників у загальнонародній мові, а поняття та позначувані реалії передаються описово або позначаються описово, також вони можуть позначатися тими самими словами, що й у говорах: З або плачинда (вид печива), гачі (вид штанів) тощо [21].

Взаємодія літературної мови і діалектів, є досить складним і тривалим явищем у лінгвістиці. В нас час, діалекти активно функціонують, проте не всюди, а суспільно-економічні і культурні умови життя, поволі нівелюють їх, і кожного разу, поступово наближають їх до літературної мови. Цей процес є досить складним і зумовлений сучасними формами виробництва, наявністю в селах невеликої кількості інтелегенції, преси, радіо чи телебачення [24].

Діалектизми, активно функціонують та впливають на літературну мову. Варто відзначити, що як інші джерела, діалектизми також відіграють важливу роль в збагаченні лексичної системи літературної мови [22].

Науковці, що відстоювали наддіалектність мови фольклору, орієнтувалися на факт формування у багатьох народів світу писемних літературних мов, які поставали завдяки значному впливу усної народної творчості. Таким чином, учені, що досліджують питання взаємодії літературної мови та фольклору, вважають мову усної народної словесності однією із форм наддіалектного мовлення. Ті, хто схилився до думки про генетично говірну сутність мови усної народної творчості, спиралися на той факт, що анонімні автори, виконавці різножанрових творів фольклору значною мірою були залежними у плані мовлення від особливостей говірки, якою вони користувалися у повсякденному житті та яку, відповідно, автоматично

проектували на уснонародні витвори словесного мистецтва, виконуючи функціонуючі на свій манер або створюючи зовсім нові твори [24].

На нашу думку, не варто надавати перевагу жодній із цих позицій. Мова фольклору – це досить складне і багатогранне явище. Усна народна творчість вбирає у себе окремі твори, а то й цілі жанри загальнонаціонального плану і суто місцеві (регіональні). Відомий фольклорист В. М. Гнатюк у передмові до збірника «Коломийки» зазначав, що є народні пісні, які набувають загальнонаціонального значення, бо вони стають творчим здобутком цілого народу і виконуються на всьому етнографічному обширі та знаходять відгомін навіть у сусідів, і місцеві пісні, котрі цікаві для жителів певної місцевості, але «для ширших просторів не придатні, бо незрозумілі» [24]. П. Г. Житецький, проаналізувавши мовні особливості народних дум, дійшов висновку, що вони народні за втіленням у них світосприйняттям і застосованою мовою, але вони водночас і книжні за специфічним складом думки, способами її розвитку та вираження [21].

На факт існування загальнонародних і місцевих фольклорних текстів звертав увагу й Ф. М. Колесса. Він виділяє пісні старші та новіші й відзначає, що нові пісні з незначним районом поширення та суто регіональним забарвленням не досягають таких висот, як старші, які користуються популярністю «на всьому просторі української етнографічної території» [22] та відзначаються «високо розвиненою й багатою образною мовою», що є спільною для різних українських діалектів [21].

Думки вищезгаданих учених підтверджують тезу про те, що ми маємо справу зі складним явищем системного характеру, яке поєднує у собі й реальний народний говір, і діалектну мову загалом як систему всіх різнорівневих місцевих явищ територіального мовлення, а також елементи загальнонаціональні (загальнонародні), а в окремих жанрах фольклору, зокрема думах, маємо навіть і книжні елементи. Очевидно, всі ці елементи й мають відбиватися у майбутньому «Словнику мови усної народної словесності», бо, як відомо, основною функцією науки є вироблення і систематизація об'єктивних

даних, тобто знань про довколишнє середовище, дійсність. Українська лінгвістика ще, на жаль, не має спеціальних лексикографічних праць, у яких би більш чи менш вичерпно був здійснений опис мови фольклору, однак слід констатувати, що інтерес до фольклорної лексикографії поступово пробуджується.

З'являються перші теоретичні спроби осмислення засад лексикографування фольклорно-рномовних фактів і навіть практичні намагання щодо словникової репрезентації мови усної народної творчості, зокрема у праці З. С. Василько наявний фрагмент словника мовних одиниць-фауносимволів, підготовлений на матеріалі казок, пісень і паремій [24].

Приклади:

Борзенько, присл., діал., зменш. до Борзо(швидко). Та царські міністри схопили гуцула і потягли до шлюбу. Обвінчали борзенько з царівною – і спокій голові [26].

ЛАБА -и, ж., діал. Стопа, нога тварини; лапа. Лев як ударив лабами – аж скала стряслася, але іскри не сипалися так, як від коня [23]

Підоймати -йму, -еш /-иш, док., діал. Підняти. Лев узяв вовка в лаби, підоймив його, як'го стис лабами та й задушив [23].

По-легінські присл. По-чоловічому. В одній тихій закутині він знову зійшовся із трьома вояками і сказав їм так: «Ви поводитися добре, по-легінські!» [23].

Стрий -я, ч., діал. Дядько по батьковій лінії; брат батька; чоловік батькової сестри. А хлопчики бідного брата дуже плакали за пташкою і прибігли до стрія просити, аби віддав [26]

Особливу відхиленість слів від української літературної мови, мають діалектизи Закарпаття. З огляду на подібні факти, було проведено спроби кодифікувати закарпатський діалект як окрему мову, створити для неї граматичні норми. Проте, цього не вдалося зробити, адже не існує єдиного закарпатського діалекту, тільки групи споріднених, відмінних одна від одної говірки, і звести їх до спільного знаменника нікому так і не вдалося, але не

зважаючи на це колоритність, емоційність цих слів наповнює український фольклор та українську мову загалом [26].

Приклади діалектизмів з закарпатських казках: *«Ходив чоловік, працював і жоні приносив гроші. І багато наскладав. Її та й передайте йому ще **хромові чижми**»*; *«Де ся не кину, там мене **лем** смерть чекає»*.

Мова фольклору потребує всебічного дослідження і репрезентації її різноманітних особливостей у спеціальному словнику. Використання діалектизмів грає важливу роль в українському фольклорі, який багатий різноманітними регіональними особливостями мови. Основні особливості використання діалектизмів у фольклорі [22]:

- Діалектизми додають фольклорним текстам виразності та автентичності. Вони роблять тексти більш живими та ближчими до народної мови того чи іншого регіону, де були створені.
- Український фольклор часто містить у собі стародавні вирази та фразеологізми, які вже не використовуються в сучасній літературній мові. Діалектизми допомагають зберегти цю культурну спадщину та передати її наступним поколінням.
- Кожен регіон України має свої особливості в мовленні. Діалектизми допомагають відобразити цей локальний колорит у фольклорних творах. Вони створюють унікальну атмосферу та відчуття місцевості.
- Діалектизми можуть бути використані для створення поетичного ефекту. Вони надають тексти ритму, рими та звучання, що робить їх більш запам'ятовуваними та ефективними.
- У фольклорних оповіданнях та казках діалектизми можуть бути використані для підкреслення індивідуальності персонажів. Наприклад, різні персонажі можуть говорити різними діалектами, що розкриває їхні характери та походження.

Українські діалектизми в фольклорі є важливою складовою культурної спадщини та допомагають зберегти унікальний характер та кольорит українського народу [24].

Невід'ємною частиною українського фольклору є українська народна казка. Діалектизми вираження емоцій в українських народних казках відіграють важливу роль у передачі внутрішніх станів та почуттів персонажів. Вони додають автентичності тексту та роблять його більш емоційно насиченим. За допомогою діалектизмів, в казці можна відчутти та інтерпретувати різноманітні емоції: радість та захват, смуток та розчарування, лють та гнів, страх та тривогу тощо [24]. Наведемо приклади використання діалектизмів в українських народних казках:

Баба чорт і циган

*«Бабі дало дуже **джє́ху** Та й думає вона: «Як цього дідька з хати збути?»* використання слова джеху- що виражає емоцію страху та жаху. Бабі дало дуже джеху- баба жажнулася.

*«Добре, **донечко**, — сказав цар. — Пішлю **шандарів** по всіх куточках нашої держави. І найдуть такого **примівника**»-* шандари- жандарм, примівник- знахарь, підсилення емоції збентеження, хвилювання та інтересу. Також, в даному прикладі спостерігаємо ще один лексичний засіб демінутив (донечко)- вираження ласкавості до доньки.

*«Запитаймося ще в цієї молодиці. Може, вона **кімує** якого **примівника**?»* -слово кімує – знає, примівник- мольфар, підсилення емоції інтересу та хвилювання.

*«Ой підеш ти зараз із нами по неволі, як ми тебе **попоб'ємо**. Ти у нас не будеш довго **таїтися**».* Діалектизм таїтися- ховатися де небудь, вираження емоції страху та погрози.

*«А царя дочка як розсміялася з того, так їй та кістка й **виштрикла** на простирадло»-* виштрикла- вистрибнула, вискочила, підсилення емоції радості та сміху.

«Чоловік так урадувався, як би на світ народився. Та й пішов собі». Діалектизм «урадувався», що означає зрадів, використовується для підсилення радості в контексті прямої мови.

«Зачав плакати. Найбільше йому жаль було за жінкою». Слово «зачав»-розпочав, почав, в даному випадку свідчить про те, що герой розпочав сумувати.

«Він там так плаче на зарінку, за жінкою банує». Діалектизми «зарінок»-пологий берег річки та «банує» - сумує, вираження емоції журби за жінкою героя.

Використання діалектизмів для виразного вираження емоцій робить текст казки більш живим та захопливим, дозволяючи читачеві краще відчутися переживання персонажів. В українській народній казці «Розум і щастя» спостерігаємо такі діалектизми:

«Були вони добрими цімборами». Значення слова цімбори- друзі, приятелі, вираження емоції дружності.

«Ходім, хлопчику, меш вівці пасти»- в даній прямій мові, спостерігаємо використання двох видів лексичних засобів: діалектизмів (меш- будеш, підсилює емоцію прохання), демінутив (хлопчику – прояв ласкавості, благих намірів до героя)

«Вівці поскакали в ріку, а хлопець збоявся йти, аби ся не втопив». Діалектизми «збоявся» - налякався, вираження емоції страху, аби ся- підсилення сполучника щоб, як вираження емоції застереження.

«Та й зачав плакати: «Що я дідови скажу!» - використання слова зачав – розпочав плакати.

«Утішився хлопець, що вздрів вівці». Діалектизм «вздрів»- зустрів, підсилення емоції щастя в даному контексті.

«Меш мочи овечки пасти?» - «меш мочи»- діалектизм, який означає чи будеш могти, використовується для підсилення емоції хвилювання, обережності та емоції цікавості.

«Їж, сараку, бо ти находився, ти голоден». Діалектизм «сарака»- бідолаха, бідолашний, прояв емоції жалю, жалісливості до героя казки.

«Йой, мені так жаль за псами». Слово «йой» - закарпатський діалект, який використовується в фольклорі для підсилення емоції жалю до героя.

«Йой, які великі зуби!»- діалектизм «йой»- підсилююче слово, яке може використовувати для вираження невеликого спектру побутових емоцій, як зазначалося вище, він може використовуватися під час вираження жалю, в даному випадку, діалектизм використовується для підсилення емоції наляканості, здивування та страху.

«Браття принесли гроші, а я сопілочку. Тато буде мене ганьбити». Використання слова «ганьбити», що означає «батько буде соромити мене», отже в цьому реченні використовується, для підсилення емоції сорому, емоції переживання зі сторони героя.

«Йой Господи, чому я дідика не послухав!...Сів хлопець та й плаче»- «йой»- підсилення емоції стурбованості героєм в даній казці.

«Дівчина дуже врадувалася, як уздріла їх»- врадувалася - зраділа, вияв емоції радості та щастя, ще один діалектизм уздріла- зустріла, який характеризує емоцію неочікованості, здивування.

«Ні, не віддалася, водно плаче за тобою» - «водно»- завжди, інтерпретування постійного смутку в героїні казки.

«Ні, не йду, бо-м такий слабий, що не годен». «Бо-м такий слабий»- тому, що такий хворий, «не годен»- не можу, використання підсилювальної частки Бо-м, для вираження стомленості, хворобливості у героя казки.

Отже, виходячи з вище сказаного, можна сказати, що діалектизми є невід'ємною частиною групи лексичних засобів, які використовуються для вираження емотивності в українських народних казках. Адже, проаналізувавши достатню кількість казок, нами були виявлені діалектизми, які здатні виражати емоції: радості, щастя, страху, смутку, стомленості, сорому, хвилювання, здивування, ласкавості, застереження тощо. Використання діалектизмів у

фольклорних творах є одним із засобів передачі емоцій та створення виразних образів, що робить такі тексти більш живими та привабливими для читачів.

2.2. Використання демінутивів та пейоративів в українських народних казках

Емоційно забарвлена лексика як особливе й специфічне явище української літературної мови принагідно досліджувалася у дериваційному (І. Демешко, І. Іншакова, Є. Карпіловська), у національно-культурологічному (І. Кононенко, М. Кравченко, А. Мойсієнко) та стилістичному аспектах (В. Чабаненко, В. Чухліб). Саме така лексика яскраво представлена в усній народній творчості, зокрема в українських народних казках [2].

Загальновідомо, що фольклор – енциклопедія життя народу, свідчення його духовної сили і краси, це та основа, на якій базується вся система збагачення інтелекту, формування життєвих ідеалів, розвиток творчих здібностей дитини. Ідейне багатство, художня своєрідність фольклорних творів, необхідність під час їх вивчення звертатися до суміжних мистецтв дають можливість активно формувати естетичні смаки й ідеали майбутньої дорослої людини. Казка є найпопулярнішим фольклорним жанром. Протягом багатьох віків казку переповідали, і кожен оповідач додавав щось нове, вигадував героям нові пригоди, випробування, нові імена [4].

Жоден із видів народної творчості не виділяється таким багатством нашарувань, як українська народна казка. Вона пережила вплив різних історичних епох, від первісного суспільства і до нашого сьогодення. Усі казки виділяються повнотою, стрункістю композиції, високим ідейно-художнім рівнем, тобто можуть служити хорошими зразками казкового епосу. Важливою на сьогодні є проблема з'ясування особливостей словотворення та функціонування емоційно забарвленої лексики, яка широко використовується у казках, тому що вона є емоційно-експресивним носієм естетичної інформації і

значною мірою сприяє тому, що художнє мовлення виразно надбудовується над стилістично нейтральним, загально нормативним мовленням [9].

Оскільки експресивність тісно пов'язана з мовотворчістю, з образним і асоціативним мисленням, з емоційністю індивіда, вона частіше виявляється в усному побутовому літературному й розмовно-просторічному мовленні, мові фольклору, художньої літератури. У сучасній лінгвістиці побутує думка, що іменникове словотворення здійснюється у фольклорних творах на ґрунті тих же способів, що існують у загальнонародній мові, проте українські народні казки з точки зору деривації та з'ясування стилістичного забарвлення іменників-демінативів ще не досліджувалися. Лексеми з емоційно-експресивним забарвленням в обстежених тридцяти шести українських народних казках [8] утворюються за допомогою двадцяти суфіксальних морфем, а саме: -к-, -ок-, -ик-, -очк-, -ц-, -ечк-, -ушк-, -ичк-, -чик-, -ищ-, -еньк-, -ачк-, -ець-, -оньк-, -ат-, -атк-, -ус-, -иц-, -ил-, -ух-. Подальший опис матеріалу здійснюється у порядку спадання продуктивності словотвірних типів. Так, найбільш активну участь у творенні емоційно забарвлених іменників в народних казках бере суфікс -к- [38].

Кількість дериватів, які мають у своїй структурі цей формант, складає 25%, що свідчить про продуктивність цього демінативного суфікса. Усі похідні слова можна віднести до таких лексикословотвірних груп [58]:

1) назви осіб за сімейними та іншими стосунками: синко (44), матінка (87), дитинка, товаришка (72), дівчинка (72); деякі власні найменування: Пилипко (44), Зміючка Оленка (78), Василько (72), Варварка (14);

2) найменування тварин та риб: мишка (13, 14), собачка (24), лиска (41), рибка (49, 76);

3) найменування частин тіла людини та тварини: різки (21, 70), ніжки (21, 38), серединка (30), ніжка (33, 76), очки (38), вушка (38), лапка (63), лапки (67), ручка (76);

4) назви рослин та їх плодів: травичка (20), осичка (48), ріпка (14), динька (61), яблунька, яблучка (73), деревинка (76);

- 5) найменування проміжків часу: нічка (19), хвилинка (19), годинка (54);
- 6) найменування чітко окресленої території: шпарка (15), нивка (61), гребелька (20), полянка (53);
- 7) назви приміщень та господарських угідь: хатка (20, 35), криничка (71);
- 8) назви предметів побуту та хатнього начиння: грабельки (14);
- 9) найменування природних явищ: крапелька (20).

Іменники, у структурі яких наявний суфікс -ок-, складають 16 % від загальної кількості проаналізованих дериватів, причому інколи спостерігається подвійне ускладнення твірної основи цим формантом [38].

Усі слова представляють такі лексико-словотвірні групи [58]:

- 1) назви певної місцевості або території з характерними ознаками: лісок (42, 73), місточок (20), торжок, смітничок (67), бережок (73, 76);
- 2) найменування рослин та їх частин: дубочок, дубок (70), листочок (20), горошок (24), колосочок (67);
- 3) назви тварин: рачок (21), коток (41), бичок (56), півничок (67), Початочок (28);
- 4) назви частин тіла тварин: лобок (44), роточок, носочок (69);
- 5) назви продуктів харчування: медок (28), пиріжок (27, 74, 80);
- 6) найменування взуття: черевичок (38);
- 7) назви осіб: братичок (21), синок (76);
- 8) найменування явищ природи: сніжок (81).

Далі за продуктивністю йде суфіксальний словотвірний тип із морфемою -ик-. Налічується 13 % іменників-демінутивів, у структурі яких наявний саме цей суфікс.

Вони представляють такі лексико-словотвірні групи:

- 1) найменування тварин і птахів: зайчик-лапанчик (13), зайчик (13), вовчик (13), вовчик-братик (14, 16, 21), зайчик-братик (21), зайчик-побігайчик (16, 59), ведмедик-братик (17,21), котик (18, 41), песик, когутик (24), півник (28, 41), котику-братику (41), півнику-братику (42), журавлик (46), ведмедик (59), зміїкбратик (63);

2) найменування страв: борщик (54), киселик (73), кулешик (76);

3) назви осіб чоловічої статі за родинними стосунками: братик (73) та власні назви: Телесик (76);

4) найменування частин тіла тварин: хвостик (21, 34, 70);

5) назви предметів хатнього вжитку: кухлик (73);

6) найменування засобів пересування по воді: човник (76).

Суфікс -очк- утворює 6,5 % дериватів зі зменшено-пестливим значенням.

Їх можна об'єднати у такі лексико-словотвірні групи:

1) найменування осіб, як правило, жіночої статі за родинними стосунками: невісточка (38), мамочко (49); та власні назви: Фіночко (15), Сірочко (15);

2) найменування птахів: курочка (30, 34, 67, 69), гусочка (30);

3) найменування предметів побуту та хатнього начиння: в'язочка (16, 80), колисочка (76);

4) абстрактні назви: дірочка (14), казочка (80);

5) найменування певної місцевості: поляночка (53).

5 % від загальної кількості складають іменники-демінітиви, утворені за допомогою суфікса -ц-, вони представляють різноманітні лексико-словотвірні групи [38]:

1) назви частин будівель: віконце (41), дверці (20), ворітця (70);

2) найменування частин тіла різних істот: крильця (67, 80);

3) назви страв або їжі: борошенце (16), м'ясце (78);

4) найменування водоймищ: озерце (81);

5) назви дерев: деревце (33);

6) найменування різних пристосувань: весельце (76).

Меншою продуктивністю у творенні емоційно забарвлених іменників характеризується суфікс -ечк- (4,5 % від усієї кількості проаналізованих мовних одиниць) [58].

Лексеми з цією морфемою у структурі об'єднуються у лексикословотвірні групи [9]:

1) найменування осіб за родинними стосунками та власні назви: донечка (49), Марусечко (73);

2) найменування птахів та тварин: качечка (35, 81), овечечка (36);

3) назви предметів побуту та елементів хатнього начиння: пічечка (74);

4) назви явищ природи: сонечко (82);

5) найменування певних водойм: річечка (73).

Деривати з морфемою -ичк- (3,5 % від усієї кількості проаналізованих мовних одиниць) – це іменники-демінітиви жіночого роду на позначення [11]:

1) осіб за родинними стосунками: сестричка (74);

2) назв тварин: лисичка (13, 20, 30, 59), лисичка-сестричка (13, 17, 21, 33, 62);

3) предметів одягу: рукавичка (13, 60), спідничка (15). Похідні іменники з суфіксом -чик у структурі теж налічують 3,5 % від загальної кількості проаналізованих мовних одиниць.

Деривати з -чик – це іменники-демінітиви чоловічого роду на позначення: 1) осіб за характерними ознаками: братчики (18), голубчик (59), хлопчик (72); 2) назв тварин: баранчик (18); 3) елементів меблів: стільчик (83).

Цікавими утвореннями є емоційно забарвлені лексеми з морфемою –ушк- (3 %), це, як правило, власні назви або прикладкові іменники, що розкривають особливості характеру чи вдачі казкового персонажу. Наприклад: мишкаскяботушка (13), жаба-скрекотушка (13), Андрюшка (14), Марушка (14). Приблизно по 2 % іменників-демінітивів в українських народних казках утворено за допомогою суфіксів –ець, -ачк-, -еньк-, -ищ-. Їх теж можна погрупувати за значенням [12]:

1) назви осіб та власні наймення: батенько (64, 79), Марусенько (73);

2) назви рослин та їх частин: корінець (64), гіллячко, листячко (70);

3) найменування будівель та території біля них: хлівець (35), двірєць (83);

4) назви тварин та певних частин їхнього тіла: баранець (70), пір'ячко (70, 83);

- 5) абстрактні назви: лишенько (35);
- 6) найменування музичного твору: пісенька (38);
- 7) назва продуктів життєдіяльності: сміттячко (33).

Важливо зазначити, що перелічені вище суфікси вносять у похідне слово значення зменшеності або пестливості, тоді як морфема -ищ-, наявна у структурі іменників, що передають негативні емоції. Ставлення народу до названих реалій є зовсім протилежним, ніж до уже описаних персонажів, предметів тощо. Такі лексеми називають [13]:

- 1) тварин: котище (18),
- 2) частини тіла тварин: хвостище (38),
- 3) рослин: бобище (49),
- 4) предмети побуту: помелище (38).

Наявність таких суфіксальних утворень поруч з іменниками-демінітивами підсилює стилістичне навантаження других. Усього по три емоційно забарвлені лексеми, як показує фактичний матеріал, утворені за допомогою афіксів -ус-, -оньк-, -атк-, -ат-. Це, як правило, слова з позитивною оцінкою або з відтінками ніжності, зменшеності чи пестливості [18]. Наприклад:

- 1) найменування осіб за родинними стосунками та власні назви: бабуся (15, 24, 27), дідусь (20, 24, 27, 59), Маруся (72), дітоньки (56);
- 2) назви тварин, птахів та частин їх тіла: кізонько (19), п'ятонька (56), гусенятко, крилятко (80), гусенята, крилята (79), каченята (81);
- 3) деякі назви предметів посуду: горнятко (56).

Іменники-демінітиви із суфіксом -ищ- є назвами:

- 1) рослин: травиця (58, 83);
- 2) явищ природи: водиця (49).

Негативна оцінка, яка інколи присутня в українських народних казках, простежується в іменниках з морфемами -ил- та -ух-. Ці лексеми називають характеристичні особливості персонажів казки, наприклад: бурмило (53), хвастуха (46).

Аналіз структури і семантики емоційно забарвлених іменників, використаних в українських народних казках, показав, що для творення таких похідних слів було залучено 20 суфіксальних морфем, а самі похідні іменники виступають прикладами різноманітної системи лексико-словотвірних груп. При чому простежується, що позитивні емоції є яскраво вираженими, а негативні представлені поодинокими лексемами, що зумовлено, на нашу думку, особливостями жанру досліджуваних творів фольклору [20].

Очевидно, доречним буде подати і тематичну класифікацію іменників-демінітивів, які мають емоційне забарвлення і впливають на формування образності, виразності казкового тексту. Як показує аналіз мовного матеріалу, частина словотвірних типів емоційно забарвлених лексем утворює деривати із спільним семантичним навантаженням. Доречно зупинитися на тематичних групах, які простежуються в текстах опрацьованих українських народних казок [38].

Отже, це такі тематичні групи [19]:

1) назви рослин, їх частин та плодів: травичка (20), осичка (48), ріпка (14), динька (61), яблунька, яблучка (73), деревинка (76), дубочок, дубок (70), листочок (20), горошок (24), колосочок (67), деревце (33), корінець (64), гіллячко, листячко (70), бобище (49), травиця (58, 83);

2) найменування осіб за родинними стосунками, соціальним станом та іншими ознаками: бабуся (15, 24, 27), дідусь (20, 24, 27, 59), дітоньки (56), батенько (64, 79), братчики (18), голубчик (59), хлопчик (72), сестричка (74), невісточка (38), мамочко (49); донечка (49), братик (73), синко (44), матінка (87), дитинка, товаришка (72), дівчинка (72);

3) власні назви: Маруся (72), Марусенько (73), Фіночко (15), Сірочко (15), Андрюшка (14), Марушка (14), Марусечко (73), Телесик (76), Початочок (28), Пилипко (44), Зміючка Оленка (78), Василько (72), Варварка (14);

4) назви тварин, риб, птахів: кізонько (19), гусенятко (80), гусенята (79), каченята (81), котище (18), баранець (70), баранчик (18), лисичка (13, 20, 30, 59), лисичка-сестричка (13, 17, 21, 33, 62), мишка-скяботушка (13),

жабаскрекотушка (13), качечка (35, 81), овечечка (36), зайчик-лапанчик (13), зайчик(13), вовчик (13), вовчик-братик (14, 16, 21), зайчик-братик (21), зайчикпобігайчик (16, 59), ведмедик-братик (17,21), котик (18, 41), песик, когутик (24), півник (28, 41), котику-братику (41), півнику-братику (42), журавлик (46), ведмедик (59), зміїк-братик (63), рачок-братичок (21), рачок (21), коток (41), бичок (56), бичок-третячок (58), півничок (67), мишка (13, 14), собачка (24), лиска (41), рибка (49, 76);

5) найменування частин тіла тварин, птахів та інших живих істот: п'ятонька (56), крилятко (80), крилята (79), хвостище (38), пір'ячко (70, 83), крильця (67, 80), хвостик (21, 34, 70), лобок (44), роточок, носочок (69), ріжки (21, 70), ніжки (21, 38), серединка (30), ніжка (33, 76), очки (38), вушка (38), лапка (63), лапки (67), ручка (76);

6) найменування місцевості, окресленої території з характерними ознаками: шпарка (15), нивка (61), гребелька (20), полянка (53), лісок (42, 73), місточок (20), торжок, смітничок (67), бережок (73, 76), поляночка (53);

7) назви будівель, їх частин та присадибних споруд: хатка (20, 35), криничка (71), віконце (41), дверці (20), ворітця (70), хлівець (35), двірець (83);

8) найменування предметів побуту, їх елементів та хатнього начиння: грабельки (14), кухлик (73), в'язочка (16, 80), колисочка (76), пічечка (74), стільчик (83), помелище (38), горнятко (56);

9) найменування одягу, взуття та їх елементів: черевичок (38), рукавичка (13, 60), спідничка (15);

10) назви напоїв, страв та продуктів харчування: медок (28), пиріжок (27, 74, 80), борщик (54), киселик (73), кулешик (76), борошенце (16), м'ясе (78), водиця (49);

11) назви певних проміжків часу: нічка (19), хвилинка (19), годинка (54);

12) назви явищ природи: сонечко (82), сніжок (81).

Досліджувані суфіксальні утворення вживаються не стільки для називання здрібнених предметів, скільки для вираження позитивного суб'єктивного ставлення до них, а ще більше як засіб створення високого

ступеня експресії. Ця думка знаходить підтвердження у численних випадках утворення форм позитивної суб'єктивної оцінки від іменників з абстрактним та негативним значенням [55].

Вимоги усного мовлення, мови фольклору зберігають національні культурні традиції і допомагають утримати високопрестижні зразки авторської мовотворчості минулих епох [61]. Чимало варіантів слова втягується в сфери мовного життя, тому що вони збагачують ці сфери, служать яскравими характерологічними засобами різних видів мовлення. Спостереження над функціонуванням іменників-демінутивів у текстах досліджених українських народних казок показує, що слова, марковані різними пестливими суфіксами виконують у тексті певну стилістичну функцію. Вони налаштовують читача чи слухача на позитивне сприймання як героїв казки, так і сюжету її [20].

Наприклад: *«був собі Андрюшка, а в нього баба Марушка, а в баби дочечка Мінка, а в дочки сучечка Фінка, а в сучки товаришка киця Варварка, а в киці вихованка мишка Сіроманка (14)»; «жив собі дідусь з бабусею, та жили вони в великій бідності» (24); «Їходила лисичка по сміттячку та й загнала деревце в ніжку» (33) [66]. У казках про тварин часто спостерігаємо, що позитивні герої (тварини і птахи) змальовуються з великою симпатією, їх називають іменниками демінутивами типу: котик, півник, курочка, качечка, рибка, бичок тощо, тоді як хижі звірі або негативні персонажі, чи ті, що завдають прикростей, названі емоційно нейтральними лексемами: заєць, вовк, лисиця, ведмідь, а також емоційно забарвленими, що утворені за допомогою суфіксів згрубілості: вовцюган, зміїще, бобище. Цікаво, що деякі дійові особи, незважаючи на їхню негативну поведінку, названі демінутивними іменниками, очевидно, так досягається особлива виразність казкового твору [62].*

Отже, виражально-зображальні потреби казкового тексту задовольняються наявними в українській мові засобами експресивно-стилістичного вираження.

Спеціальні афікси, за допомогою яких можна утворити деривати, що передадуть найтонші відтінки почуттів, переживань, оцінок, утворюють

дериваційні варіанти слова, які функціонують у мові фольклорних текстів і надають їй надзвичайної виразності та образності. Нами було виявлено, лексично забарвлені демінутиви емоційно в таких українських народних казках [55]:

Івасик-Телесик

«Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені **деревинку**, та зробимо **колисочку**, то я положу **деревинку в колисочку та й буду колихати**; от буде мені хоч забавка!» в даному контексті виявлено демінутив вираження емоції прохання та ласкавості до роботи [23].

«Люлі-люлі, **Телесику**, **Наварила кулешику**, Буду тебе годувати» **Колихала-колихала**, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї **деревинки та став синок маленький**». Як бачимо в наведеному вище прикладі, з казки **Івасик-Телесик**, слова демінутиви можуть служити для вираження любові, теплоти та доброти героїв [23].

«Зробіть мені, тату, **золотий човник і срібнеє весельце**, буду я рибку ловити та вас годувати!»- ще один приклад використання демінутива, як засоба вираження емоції прохання, героя до свого батька [23].

«Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи **до бережка**, а як хто чужий, то пливи далі!»; «**Телесику, Телесику!** Приплинь, приплинь до бережка! Дам я тобі їсти й пити!»; «Ближче, ближче, **човнику, до бережка!** Це ж моя **матінка** снідати принесла». Демінутиви, як лексичні засоби відіграють важливу роль під час створення емоційного сприйняття тексту, в даному прикладі ми бачимо, слова демінутиви використовуються для вираження турботи, переживання, як емоції застереження та любові за героєм [23].

Демінутиви можуть допомогти виразити емоцію любові та турботи в казці. Ці демінутиви додають тепла та ніжності до виразу любові та турботи. Вони роблять зв'язок між персонажами та читачем ще більш міцним і емоційно насиченим. До прикладу: «**Зміючко Оленко, відчини!**», «**От вража Оленка, вже десь повіялась**» [24]; «**Гуси-гуси, гусенята!** Візьміть мене на **крилята** Та понесіть до **батенька**, А в батенька їсти, й пити, **Ще й хороше походити!**»

[25]; *«Давай шукати, давай дивитися, та й угледіли **Телесика** на яворі»; Сидить **сердешний Телесик**, от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти!* - демінутиви для вираження емоцій зацікавленості, турботи, піклування та демінутиви, які здатні викликати в читача емоції співчуття, струбованості. Також, в даних прикладах виявлено, ще один лексичний засіб- архаїзм, приклади архаїзмів: «вражий», «угледіли», «хороше», сердешний [20].

Демінутиви грають важливу роль у виразних казках, оскільки вони додають тексту емоційну насиченість. Аналізуючи, українські народні казки «Рукавичка» та «Пан Коцький» нами були виявлені наступні лексичні демінутиви: *«Хто, хто в **рукавичці** живе?», Я **мишка-норушка!** А ти хто? А я **жаба-скрекотушка**. А я **зайчик-стрибайчик!** Пустіть мене до себе, А я **лисичка-сестричка!** Пустіть мене до себе»*- демінутиви, які використовуються для підсилення емоції прохання, цікавості, прояв нестлиивості у проханні героїв [19].

«Веде його лисичка до своєї хати, – так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе»; «Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його» - вираження емоцій ласкавості та ніжності героїв в казці [4].

В українській народній казці «Коза-Дереза», нами були виявлені та проаналізовані наступні демінутиви [65]:

*«Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?»; 2Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через **гребельку** та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!»; «У лісі бачить коза **зайчикову хатку**, – вона туди вбігла та й заховалась на печі»; «Чого ти, **зайчику-побігайчику**, плачеш?»; «Як же мені, **вовчику-братуку**, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить»; - демінутиви, як засіб для вираження ніжності, турботи можуть бути використані для підсилення емоційної зв'язку між персонажами та читачем. Вони роблять персонажів більш доступними та глибоко співчутливими, підсилюючи враження турботи та ласки [66].*

Варто відзначити, що демінутиви відіграють важливу роль в дитячих казках, використання демінутивів допомагає створити образи, що відповідають дитячому сприйняттю світу. Це особливо важливо в казках для дітей. «Кіт, цап і баран»- ще одна українська народна казка, наповнена великою кількістю демінутивів, для підсилення та вираження емоції героїв. Ось, кілька наведених прикладів використання даного лексичного засобу: *«А чого це ти, Мурлико, так тяжко плачеш, на трьох ніжках скачеш?»*; *«Ах, брате баранчику, чи тверда у тебе голова? – питає кіт Мурлика»*; *«Не оставляйте мене, братчики, на поталу диким звірам! Я вам за те в пригоді стану!»*; *«Титонько вороно, я більше не хвалитимусь»* [66] - демінутиви вираження ласкавості, емоція прохання, завдяки відзначеним демінутивам, в читачів створюється пам'ятний образ, який надовго в них залишається.

Пейоратив або пейоративна лексика – це слова, які використовуються для висловлювання негативної оцінки особи чи предмета, словсполучення або слова, які виражають засудження, невдоволення, іронію чи презирство в тексті [1].

Слово «пейоратив» походить від латинського «*pējōrāre*», що означає засуджувати. Існує також синонімічна назва цього терміну – дегоратив, це слово походить від англійського «*derogatory term*». Не дивлячись на те, що за допомогою пейоративів виражаються негативні емоції, їх не варто плутати з лайливими словами [38].

Варто відзначити, що лайлива лексика (ненормативна лексика) не відноситься до пейоративів. Згідно досліджень, словникові одиниці з негативно- оціночним (пейоративним) значенням, зустрічається рідше, ніж семантична група лексичних одиниць з позитивно- оціночним значенням (демінутиви). Зазвичай, це пов'язано з факторами які не мають відношення до мови [58].

Позитивні якості слів, сприймаються як нормальні, очевидні в тексті. В лексиці будь якої мови виділяють дві категорії слів: пейоративи, які виражають та несуть в собі негативне оціночне значення та демінутиви, які вживаються

для вираження пестливості, зменшуваності предмета, дії чи героя казки (наприкл: лисичко- сестричко, рученятка, Івасику- Телесику, хатка – хатинка тощо) [38].

Слова з пейоративним значення зустрічаються в мові досить помітно і часто. Пейоративи, є засобом позначення в багатьох мовах, особливості, характеристики чи дії, яка відрізняється від нормальної. Характеристики, яка становить протиставлення позитивному, доброму. Конотація в мовознавстві являє собою додаткове, супутнє значення деякої мовної одиниці або ж категорії. Причиною цього може бути те, що психологічно людина схильна помічати такі властивості предмета, які в подальшому можуть бути для неї небезпечними [58].

Пейоративна лексика займає невелику частину у величезному просторі аксіологічних механізмів. Пейоративи здатні змінювати своє забарвлення, і висловлювати відтінки та ступінь почуттів в тексті. Якщо в тексті присутній пейоратив, то там часто можна зустріти сарказм, глузування, гнів чи загрозу, іронію чи розчарування. Пейоратив в лінгвістиці досліджується в широкому та вузькому сенсах, та розглядається як явище, зі стилістичної, загальної та персонологічної позиції [58].

Приклади пейоративів в українських народних казках, казка «Дурень та чарівна сопілка»: *«Було в чоловіка три сини: два розумних, а третій, Іван, дурний. Батько їх поділив хазяйством та й умер»*; *«А цього дурного біса де дінемо з ступою?»*; *«Де він їх у чорта пасеш, що вони такі худі та голодні?»* *«Годі! Перестань! Хай тобі біс!»* - пейоративи, це слова або вирази, які мають негативне забарвлення і використовуються для виразу негативних почуттів, вражень або оцінок, в даних прикладах, можна побачити підсилення емоцій гніву, ворожості [24].

«А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?»; *«На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси, поки біле!»* - хвостище-помелище, хотрище- собачище, використання суфіксів -ище, для підсилення та вираження характеру героя [65].

«Як ти смієш, дурню, про таке мене питати?! **Котюга нещасний!** Ти вчений хоч трохи?»- приклад використання демінутивів, для вираження ворожості героїв, що може допомогти поглибити індивідуальність персонажів та їхніх характерів, які вказують на особливості чи негативні риси персонажів [66].

Пейоративи можуть використовуватися, як засіб для висміювання героя, до прикладу: «Пані лисице, **розв'яжіть мішок із хитрощами!**» [65].

Використання пейоративів може підсилити емоційний вираз у казці. Ці слова допомагають читачам краще розуміти і відчувати емоції персонажів. пейоративи можуть слугувати як засіб для створення конфлікту в сюжеті. Вони можуть вказувати на неприязнь, ворожість або протистояння між персонажами. Пейоративи можуть бути використані для стимулювання читачів або слухачів до певних дій. Вони можуть викликати негативні почуття і спонукати до реакції або відповіді. Ще кілька прикладів пейоративів, як засобу вираження емоцій в казках: Бджоли і ведмідь «**Ви дрібні і слабкі сотворіння!** Дайте мені ваш мед, бо інакше дерево виверну, мед з'їм, а вас видушу!»; «Пам'ятай, що і **малі сотворіння** вміють боронитись!»; «Зайці й розповіли тітці вороні про цього хвалька»; «Ех ти, **проклятий котище!** Ми тебе на смерть заколемо! Через тебе ж нам погинути прийдеться!»; «**Нерозумна голова!** Найгірше за цю біду не знайдеш, – відповів чоловік, – адже з нерозумною головою дуже важко на світі жити» тощо [66].

Отже, пейоративи та демінутиви є важливими лексичними засобами для вираження емоцій в казках. **Пейоративи** - це слова або вирази, які мають негативне забарвлення [1]. Вони додають казці емоційну інтенсивність та допомагають створити контраст між хорошим і поганим у сюжеті. Пейоративи можуть бути використані для опису поганих персонажів, важких випробувань або негативних подій в казці, що робить історію більш насиченою та емоційною. В свою чергу, демінутиви- це зменшувальні форми слів, які використовуються для вираження невеликих розмірів, пестливості [1]. Вони викликають позитивні емоції у читачів, оскільки створюють враження добра,

щирості тощо. Демінутиви можуть бути використані для опису дітей, тварин, квітів, чи будь-яких інших об'єктів, що створюють атмосферу легкості та тепла. Використання цих лексичних засобів в українських народних казках створює багатий емоційний фон в українських народних казках.

2.3. Емотивна роль антонімів та синонімів в українських народних казках

Емотивна роль синонімів в українських народних казках розглядається за трьома групами, що властиві літературній мові: позитивно забарвлені синоніми, негативно забарвлені та нейтральні в синонімічному ряді і в контексті. Особливістю вживання синонімів із позитивним забарвленням є поєднання узагальнених і метафоричних слів [6]. Нами були розглянуті контекстуальні синоніми, синонімія, яких зумовлена семантичними процесами, які виникають внаслідок взаємодії значень слів у тексті, синонімічним зближенням та синонімічною диференціацією [8].

Основу функцію, яку виконують синоніми в українських народних казках є диференціація, яка використовується для уточнення, деталізації зображуваного, де перехід від одного синоніма до другого дає нову, додаткову інформацію про предмет, його ознаки чи властивості. Ця функція є зумовленою потребою вираження тонких семантичних емотивних і стилістичних відтінків явища [14].

Функціональний аспект використання синонімів в українських народних казках пов'язаний із заміщенням (субституцією). Субституція використовується автором в синтаксичному цілому чи в одному творі для формування стилістичного контексту і рідше в одному реченні для звукового урізноманітнення мови [41].

В українських народних казках, особливістю використання синонімів є і функція протиставлення, основу якої становлять відмінності в значенні цих синонімів [56]. Функція протиставлення особливо часто в українських

народних казках реалізується дієслівними синонімами з різним стилістичним забарвленням [49].

В українських народних казках поширені всі способи стилістичного використання синонімів, щодо їх місця в тексті [56]. Приклади використання синонімів в українських народних казках:

«Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!» - **словотворні синоніми: просили, прошу, вираження прохання** [65].

«Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже» - **веде, доводить- словотвірні синоніми** [66].

«От, вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»- **вражий (архаїзм), ворожий – емоції вираження страху** [66].

«І так просив, що рудохвостий урешті-решт погодився.., Куди це Ви, пане Коцький, прямуєте? – поцікавився рудий»- **рудохвостий, рудий- стилістичні синоніми** [66].

« Як мені бути сумним, якщо я ніякого лиха не знаю?

Чи знаєш ти, яка є біда, всім бідам біда? – поставив володар дивне запитання» - **семантичні синоніми: біда-бідам** [66].

«Заревіли, зарепетували цап і баран» (**заревіли, зарепетували – семантичні синоніми**) [65].

«Цап і баран йому простили і всі три рада в раду: "Що робити, що чинити?» (**робити, чинити семантико- стилістичні синоніми**) [66].

«А він як набрав сили та як вхопить вовків по два в одну лапу, а вони як заридали та застогнали» - (**заридали, застогнали**) [66].

У даному дослідженні нами були досліджені антоніми, лексичні засоби, які використовуються регулярно в протиставлюваних у мові й мовленні лексем, які позначають взаємно протилежні (наявність контрарних сем), співвідносні (наявність спільної семи) предмети, властивості й процеси об'єктивної

дійсності. Однак, при аналізі текстів українських народних казок поняття антонімів розширюється за рахунок контекстуальних одиниць [6].

Українські народні казки відрізняються високою кількістю контрарних антонімів, які займають домінуюче положення серед інших. Ці особливі пари антонімів властиві тим, що об'єднують слова, в яких спостерігається поступове переходження від одного значення до іншого. Чимало контрарних антонімів у казках узгоджується із широким використанням синонімів, особливо у формуванні протиставлень [8]. Цей тип антонімів переважно складається з якісних прикметників, які співвідносяться з іменниками та прислівниками, а рідше займенниками чи словами, що виражають стан, які координують поняття. Це відповідає загальній мовній структурі. Контрарні антоніми описують психологічні та фізіологічні характеристики людини чи тварини та їхні стани. [14]. Контративні антоніми у мові казок складають невелику частину антонімічних пар. Ця категорія включає антоніми, що відображають протилежні напрямки дій, ознак чи властивостей, і відображають векторну протилежність [41].

Поміж традиційними антонімами, що вживаються в українських казках, зустрічаються слова, які входять у відношення протилежності лише у конкретному тексті або в певному контексті. Такі поетичні вирази набувають антонімічного значення лише у переносному, образному контексті, а за межами тексту вони не мають протилежного значення, тобто у загальному вжитку не є антонімами. Багато лінгвістів охарактеризовують їх як контекстуальні (оказіональні) антоніми [49].

Отже, контекстуальні антоніми вказують на індивідуальність мовлення письменника, вони відображають особливо емоційне сприйняття явищ дійсності художником, який тлумачить і оцінює їх через свої почуття та поетичний стиль. У лексичній палітрі ідіостилістики поета виділяється велике функціонально-стильове різноманіття [49].

Антоніми в мові казок служать як лексичний засіб для вираження антитези. Антитеза використовується з одного боку, для протиставлення різних

аспектів сутності чи протилежних виявів цієї ж сутності за їхніми характеристиками, а з іншого – для уточнення принципових відмінностей між ними, роблячи центральним семантичним фокусом фрази [56].

Приклади антонімів в українських народних казках:

Коли ліпше бідувати

«Я хочу так ціле життя жити, щоби було добре та й зле. Най буде ба добре, ба зле»- (антоніми контрасту, «ба»- десь добре, десь зле) [66].

«Тому Василеві, який хотів пересічно жити, ба вгине щось, ба вродиться. То ліпше йому, то гірше»- (перечісно жити- нормально жити, антоніми контрасту: вгине, вродиться, ліпше- гірше) [54].

Всім бідам біда

«Чому ти такий радісний? – запитує правитель чоловік...Як мені бути сумним, якщо я ніякого лиха не знаю?»- використання семантичних антонімів сумний- радісний [65].

«Був собі засць у лісі. Влітку було йому добре, а взимку погано – доводилось до села ходити, на току овес красти» - застосування стилістичних антонімів добре-погано [66].

Мовленню українських народних казок властивий високий ступінь концентрації синонімічних і антонімічних лексичних одиниць як засобу вираження почуттів і думок, емоційно-експресивної напруги, що відбивають своєрідність психічного складу самої казки [57]. Антоніми дозволяють створювати контраст та виділяти різницю між поняттями в казці. Використання антонімів емоційності в українських народних казках підсилює виразність тексту та допомагає передати інтенсивність почуттів. Також, особливості емотивності антонімів дає змогу автору створювати барвисті образи та метафори в казці.

Синоніми є невід'ємною частиною створення емотивності в казках, вони здатні підсилити та підкреслити ефект важливості того, чи іншого поняття [45]. До прикладу, сумний – печальний, підсилення емоції суму. Завдяки синонімам,

у казці емоції можуть мати схожі значення, але різні відтінки, наприклад: щасливий і радісний, виражають виражають позитивні емоції, але з різними акцентами.

Висновки до розділу 2

Українська мова має надзвичайно різноманітний та багатий експресивний фонд, який включає різні семантичні та стилістичні властивості мовних одиниць. Ці властивості використовуються для вираження особистого ставлення мовця до змісту мовлення або до адресата. Емоційно насичена лексика стала предметом дослідження була у різних аспектах української літературної мови, включаючи дериваційний (І. Демешко, І. Іншакова, Є. Карпіловська), національно-культурологічний (проводили І. Кононенко, М. Кравченко, А. Мойсієнко) та стилістичний підходи (В. Чабаненко, В. Чухліб) [27].

Емотивна лексика чітко представлена в усній народній творчості, зокрема, в українських народних казках. Відомо, що фольклор є важливою складовою життя народу, яка свідчить про його духовну силу та красу. Фольклор становить основу для розвитку інтелекту, формування життєвих ідеалів та розвитку творчих здібностей дітей. Багатство ідей, художня особливість фольклорних творів та необхідність вивчення їх з погляду суміжних мистецтв дозволяють активно формувати естетичний смак та ідеали молодого покоління [27].

Можливо, жоден інший вид народної творчості не має такого багатства шарувань, як казка. У її формуванні відбився вплив різних історичних періодів, починаючи з первісного суспільства і закінчуючи сучасністю. Всі казки виділяються повністю, лаконічністю структури та високим рівнем ідейної та художньої виразності, і можуть слугувати відмінними прикладами казкового жанру. Літературні тексти, включаючи народні казки, часто прагнуть викликати емоційну реакцію у читачів або слухачів. Емотивність в літературі

використовується для створення живих образів, підсилення драматизму сюжету та передачі авторських переживань [27].

Досліджуючи та здійснюючи аналіз теоретичного матеріалу та великої кількості українських народних казок, нами були виявлені найвживані лексичні засоби вираження емотивності: діалектизми, демінутиви та пейоративи, антоніми та синоніми. Пейоративи та демінутиви є важливими лексичними засобами для вираження емоцій в українських народних казках. Пейоративи, які мають негативне забарвлення, використовуються для підсилення емоційного виразу в казці. Вони створюють контраст між хорошим та поганим у сюжеті та можуть бути використані для опису поганих персонажів, важких випробувань або негативних подій. Пейоративи роблять казку більш насиченою та емоційною. Демінутиви, в свою чергу складають протилежне значення пейоративам мають пестливе забарвлення і викликають позитивні емоції у читачів. Вони створюють атмосферу добра, щирості та тепла [21].

Синоніми та антоніми в українських народних казок поділяються на декілька груп залежно від їх емоційного забарвлення: позитивно забарвлені, негативно забарвлені та нейтральні. Вони допомагають створити деталізацію зображуваного та передати тонкі семантичні, експресивні і стилістичні відтінки. Синоніми використовуються для заміщення слів у тексті з метою формування стилістичного контексту та створення різноманітності мови. Антоніми допомагають створити контрастність у тексті казки і підсилити сюжетні лінії та характери персонажів [21].

Отже, загалом, лексичні засоби емоційності в українських казках та фольклорі виступають як ключовий мовний інструмент для створення глибоких переживань, драматургії сюжету та формування характерів персонажів. Вони допомагають читачам або слухачам зануритися в світ казки та переживати всі емоції, які вона передає. В українському фольклорі слова та вирази часто мають особливий національний колорит, який надає казці аутентичність та унікальний

характер. Використання лексичних засобів емотивності робить казку більш насиченою та відповідною культурним особливостям.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Емотивність- це лінгвістичний аспект емоційності, це категорія в семантичній інтерпретації емоцій. Емотивна функція виникає внаслідок переробки інформації під впливом різноманітних емоцій. Емотивність розвивається на рівні емоційного аспекту когнітивно - комунікативної діяльності людини та результатом інтелектуальної інтерпретації емоційності. Складність та багатоаспектність категорії «емотивність» розглядали, чимало лінгвістів зокрема: А. Болотов, В. Шаховський, Е. Носенко, Т. Матвєєва.

Категорія емотивності є значимою у розпізнаванні слова, адже відомо, що звуки, які позбавленні власного семантичнонаповнення, включаючись у художньо організоване мовлення, створюють естетичну функцію висловлювань, оскільки виконують образну та експресивну функцію, те саме можна сказати про роль та значимість емотивності, які лінгвістично-стилістичної категорії.

Завдяки, емоційні здатності, слово наділене не тільки предметно-логічним змістом, а й емоційний та експресивним значенням, за допомогою якого людина має можливість виражати емоції, пропускаючи їх через соціальні та ситуативні фактори. Саме від цих факторів залежить, як емоції можуть знаходити лексико-семантичні вираження, вони вказують на інтелектуальність комунікативної емотивності. Семантичне призначення лексики полягає не тільки в номінації детоната, а й у вираженні емоційного ставлення до мовця чи предмета, ситуації мовлення. Саме ця характеристика, відрізняє емотивну лексику від номінативної функції, яка виконує роль предметно-логічної, простої конотації, номінації.

Серед емотивної лексики, часто зустрічаються слова, які належать до зниженого стилістичного тону: колоквіалізми, діалектизми, сленгізми, жаргонізми, вульгаризми. Аналізуючи українські народні казки нами були

виявлені діалектизми, які належать до цього ряду, зниженого стилістичного тону. Наприклад: *«Зачала вона гвавтувати. Цар і царева жінка штрикли до неї»*; *«Вівці поскакали в ріку, а хлопець збоївся йти, аби ся не втопив»* - використані діалектизми *«гвавтувати»* та *«штрикли»*, *«збоївся»* в українській народній казці *«Біда навчить думати»*, вживаються як засоби вираження тривожності, збентеження в героїні [66]. Використання таких слів, зумовлене певними прагматичними цілями, завдяки яким текст стає жвавим та наочною живого мовлення. Діалектизми, часто є протиставними літературній нормі, проте це і є їх особливість та новизна. Завдяки тому, що вони завжди мають синоніми, діалектизми виступають більш експресивними, ніж звичайні слова. Вони здатні викликати емоційне ставлення до себе, їхня експресивність базується на несподіваності, дотепності чи кумедності.

Наші дослідження показали, що знижена емотивна лексика, не завжди вказує тільки на засудливу конотацію, слова можуть бути стилістично зниженими, проте не вказувати на засудливу конотацію. Слова можуть бути зниженими, але виражати емотивне схвалення, ласку, захоплення. З іншого боку облеслива лексика, не завжди повинна виражати позитивну оцінку, вона може і виражати іронію, сарказм. Використання пейоративів, показує як використовується лексика для вираження емоцій сарказму, іронії чи зневаги до героїв. Наприклад: *«Як ти смієш, дурню, про таке мене питати?! Котюга нещасний! Ти вчений хоч трохи?»*; *«Пані лисице, розв'яжіть мішок із хитрощами!»* (українська народна казка *«Лисиця і кіт»*); *«Ви дрібні і слабкі сотворіння! Дайте мені ваш мед, бо інакше дерево виверну, мед з'їм, а вас видушу!»* (українська народна казка *«Бджоли і ведмідь»*) [66].

Наявність емотивної конотації, майже завжди тягне за собою емоційність, експресивність, зворотне неправильне. Емотивність є конотативним явищем, будь яка емотивність є експресивною, оскільки ці категорії пов'язані між собою.

всі емотивні одиниці обов'язково мають у денотаті експресивні семи, але не всі експресиви припускають наявність емотивної конотації. Денотація та конотація

явища, які є пов'язаними між собою, денотація- відображає істотні понятійні ознаки номіната, а конотація – емоційне ставлення до них та їх оцінку. Завдяки, конотації відбувається пом'якшення та підсилення прагматичного ефекту від значення слова і, відповідно, змінюється реакція людини на слова.

У сучасній лінгвістиці велика увага приділяється вивченню позитивних емоцій, які сприймаються як мовна норма. Кожна одиниця кількісної системи складу, представлена нерівномірно. Згідно досліджень, найширше в мові відображається негативно- емоційний стан гніву, і найменше емоції пригніченого стану, які перебувають в наступній послідовності: гнів, смуток, зневага, страх, роздратування тощо. Вживання негативно- емотивних одиниць, вказує на переважання іменників, які виражають смуток чи зневагу, дієслова та прикметники використовуються для вираження страху та пригніченого стану. Наприклад: *«Браття принесли гроші, а я сопілочку. Тато буде мене ганьбити»*, *«Йой Господи, чому я дідика не послухав! — крикнув хлопець. Сів хлопець та й плаче»*, *«Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало – так він додола впав – гуп! та просто на вовка, – мало не роздавив сердешного»*.

Проаналізувавши, чимало українських народних казок, нами були виявлені лексичні засоби вираження і позитивних емоцій. Вираження великої кількості позитивних емоцій, а саме: любові, радості, щастя, ласкавості, теплоти, бережливості тощо, відбувалося за допомогою лексичних засобів- демінутивів.

Наприклад: *«Гуси-гуси, гусенята! Візьміть мене на **крилята** Та понесіть до батенька, А в батенька їсти, й пити, Ще й **хороше** походити!»*; *Сидить **сердешний** Телесик, от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти! Коли це летить собі одне гусеня: відбилося — насилу летить...»*; *«Люлі-люлі, **Телесику**, Наварила **кулешику**, Буду тебе годувати»* Колихала-колихала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та **став синок маленький**» [65].

Підсумовуючи, все вищесказане, можна сказати, що «емотивність» є невід’ємною та актуальною категорією в мовознавчій, лінгвістичній науці, адже вона є важливим компонентом будь якої комунікації. Емотивність (на рівні з ознаками зв’язності та цілісності) є однією з характеристик тексту, адже текст – це послідовність мовних знаків, що «обслуговують» процес спілкування. Вона здатна проявлятися на лексичному рівні, на рівні речень і тексту. Емотивність є важливою, текстотвірною категорією, яка в художньому тексті здатна фокусувати увагу читачів, підкреслювати необхідні зв’язки, і саме головне передавати той емоційний фон, повний образ героя автором. Українська народна казка збагачена великою кількістю лексичних засобів, адже саме у фольклорі створюються колоритні, особливі образи, а лексичні засоби вираження емотивності допомагають доповнити та завершити ці образи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний словник української мови. Електронне джерело. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Бабич В. Відтворення колориту української казки // Теорія и практика перевода. – 1987. – Вып. 14. – С. 94-99
3. Баранова С., Коваленко І. Анімалістична казка як вид казки. Молодий вчений. 2016. № 11. С. 198-201.
4. Березовський І. Розкішна гілка казкового епосу на Україні / Казки про тварин. Київ : Дніпро, 1986. С. 5–13.
5. Білобаб К. Порівняльна характеристика семантично-стилістичних синонімів в корейській та українській мовах. 2023.
6. Бобух Н. Семантико-стилістичні функції контрастивів у художніх текстах Івана Нечуя-Левицького. Лінгвістика № 2 (41), 2019.
7. Бойко Н. Вербалізація світу емоцій в українській мові: семантичний аспект. Українське мовознавство: 2009. Вип. 39. С. 26 – 34.
8. Бока О. Комунікативна спрямованість ономастичної лексики англomовного казкового дискурсу на дітей різного віку. Вісник

- Житомирського державного університету ім. Івана Франка. 2006. С. 118–121.
9. Бока О. Комунікативно-когнітивна спрямованість казкового дискурсу. Вісник СумДУ. 2006. Вип. № 3 (87). С. 151–156.
 10. Бондар О. Часова структура української народної казки. Мова і стиль українського фольклору. Київ : Наукова думка, 1996. 168 с.
 11. Бріцина О. Українська народна соціально-побутова казка (Специфіка та функціонування). Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. Київ. : Наукова думка, 1989. С. 150.
 12. Вавринюк Т. Конструкції з прямою мовою в структурі української народної казки: автореф. дис. Дніпропетровськ, 1997. 16 с.
 13. Василько З. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях): автореф. дис. канд. філол. Наук. Київ, 2003. 20 с.
 14. Векуа Н. В. Основні напрямки вивчення антонімії. Щомісячний науково-методичний журнал “Дивослово”. 2003. С.191-197.
 15. Галаган В. Структурні та семантичні властивості іменників-пейоративів та прикметників-пейоративів. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Філологічна 13, (2010). С.104-110.*
 16. Галів У. Засоби вираження емотивності як лінгвоментальні формули: збірник наукових праць. Дрогобич: Посвіт. 2013.
 17. Горох, Г. В. "Лексико-стилістичні засоби створення казкових образів." *Педагогічна освіта: теорія і практика* 11 (2012): 140-144.
 18. Данилюк Н. Принципи укладання словника мови української народної пісні. Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник: збірник наукових праць. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2011. С. 250–259
 19. Дерево казок. Українські народні казки. URL: <https://derevo-kazok.org/ukrayinski-narodni-kazki/>

20. Дунаєвська Л. Українські народні казки. Київ: Веселка.1992.
21. Дайнека М. Сучасні дослідження діалектизмів у художній літературі. Освіта і наука 2021.
22. Єрмоленко С. Фольклор і літературна мова: монографія. Київ : Наукова думка, 1987. 245 с.
23. Закарпатські народні казки. URL: <https://prolviv.com/blog/2017/10/10/zakarpatski-narodni-kazky-try-smishni-opovidky-z-hutsulskoho-folkloru/>
24. Золота вежа: українські народні казки, легенди, притчі, перекази, загадки та приповідки / упоряд. С. Г. Пушика. Ужгород : Карпати, 1983. 224 с.
25. Казки Буковини / упоряд. М. Г. Івасюка, В. С. Басараба. Ужгород : Карпати, 1973. 240 с.
26. Казки Карпат: укр. нар. казки / упоряд. І. В. Хланти. Ужгород : Карпати, 1989. 418 с.
27. Карпенко С. Жанрово-видовий феномен української народної казки. Міфологія і фольклор: загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів, 2014. № 4 (15). С. 58-67.
28. Качак Т. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. № 4 (40) – 2017, 3(47) – 2018. – С. 229-239.
29. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. Ч. 1–4. 643 с.
30. Копчикова І. Роль емоцій у процесі текстотворення. 5 С.
31. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2008. 423 с.
32. Краснова С. Емотивність як лінгвістичний аналіз вираз емоцій. 2016.
33. Крашеніннікова Т. Українська літературна казка як скарбниця діалектних елементів української мови. Волинь-Житомирщина Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. 26 / 2015. С. 56-62

34. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
35. Кузенко Г. Емотивність на різних мовних рівнях. *Вопросы языкознания*. (2001). с. 66-93.
36. Кузьменко В. Що таке емоція? Поняття емоційності та емотивності. Сумський державний університет. 2019.
37. Кульбацька М. В. Вербалізація емоцій на лексичному мовному рівні. URL:
<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2536/1/%D0%9A%D0%9E%D0%A2%20%D0%AE.%20%D0%92.%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0.pdf>
38. Кульчицька О. Динаміка семантики пейоративів (на прикл. Романів «Господиня», «Світанок» Стефані Майер). *Наукові записки.–Випуск 115.–Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. с. 278.
39. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість. Навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 591 с
40. Лелет І. Емоційність та емотивність: взаємозв'язок та розмежування понять. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2001. с. 106.
41. Леонтєва О. Сміслові конотації дієслів мовлення у казковому дискурсі (на матеріалі українських народних казок про тварин): Дис. канд. філол. наук. – К., 2003.
42. М'ягkota І. Синоніми та варіанти у термінолексичі української фольклористики. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Проблеми української термінології* 791 (2014): 129-133.
43. Мамутова А. Художній текст як конструкт емотивно- оцінних смислів. *Проблеми розвитку, функціонування та методів викладання мов у полікультурному просторі*. С.13.

44. Мовчан Д. Зв'язок прагматичного значення антонімів з емотивно-оцінним значенням. . Сумський державний університет ЗВ'ЯЗОК
Рецензенти: СМ Єнікєєва—доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Запорізького національного університету; ОМ Білоус—кандидат філологічних наук, професор, професор кафе (2021): 115.
45. Мельник, С. Стилістичні функції синонімів у романах Юрія Андруховича. (2009).
46. Пашковська Н. Лексична синонімія у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика* 16 (2008): 28-33.
47. Плотко А. Синонімія і класифікація синонімів. (2023).
48. Погоржевська А. Антонімія та класифікація антонімів. (2023).
49. Полюга Л. М. Про антоніми та їх використання. *Словник антонімів української мови* / за ред. Л.С. Паламарчука. 2-е вид., доп. і випр. Київ : Довіра, 2001. С. 5 – 22.
50. Прокопова О. Розвиток казкознавства в контексті фольклористики. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 9. С. 22-25.
51. Рембецька В., Олексенко В. Функційно-стилістичні особливості дієслівних синонімів у творах Уласа Самчука.
52. Роздольський О. Галицькі народні казки (Впоряд. і порівняння додав І. Франко) // *Етнографічний збірник* : у 40 т. — Львів, 1895. — Т. 1. — VIII + 188 с. : іл. ; 1899. — Т. 7. — 9. — 168 с.
53. Романова Н. Проблема емоційної і емотивної лексики. (2011).
54. Світ казок. Українські народні казки. URL: <https://svit-kazok.info/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8>

- 55.Самойленко, В. В. "Специфіка використання демінутивів у сучасних творах для дітей." (2020).
- 56.Словник антонімів: <https://antonimy.info/>
- 57.Словник синонімів: <https://synonimy.info/>
58. Соколова, А. В. Стилiстичнi функцiї пейоративiв у романi «Вир» Г. Тютюнника.(2019)
- 59.Ставчук Н. Емоцiя як об'єкт лiнгвiстичних дослiджень.
- 60.Станко Д. Розмежування поняться «емоцiйнiсть», «експресивнiсть», «оцiннiсть» у сучасному мовознавствi. *Сучаснi дослiдження з iноземної фiлологiї* 15 (2017): 175-183.
61. Сухобрус Г. Українська оповiдальна народна творчiсть. Українськi народнi казки, легенди, анекдоти / Упоряд. Г. Сухобрус, В. Юзвенко. Київ: Наукова думка, 1957. 354 с.
62. Стахнюк, Н. О. "Функцiї та семантика демiнутивiв у польському та українському мовленнєвому дискурсі." *Науковий вiсник кафедри ЮНЕСКО Київського нацiонального лiнгвiстичного унiверситету. Фiлологiя, педагогiка, психологiя* 38 (2019): 129-135.
63. Татаренко К. Проблема емотивностi в мовi. Сумський державний унiверситет, 2014.
64. Українська мова. Короткий тлумачний словник лiнгвiстичних термiнiв / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. — К.: Либiдь, 2001. — 224 с.
65. Українськi народнi казки. URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky>
66. Українськi народнi казки. Електронний ресурс. URL: <https://nashakazka.org.ua/>
67. Унукович В. В. Про деякi види текстової актуалiзацiї антонiмiчних пар. *Мовознавство*. 1985. № 5. С. 68–70.
68. Цинтар Н. Розмежування категорiй «емотивнiсть», «експресивнiсть» та «оцiннiсть». *ББК 81я431 М74* (2019): 107.

69. Чайковська Є. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* (2012).
70. Шидловська В. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці. *VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців за міжнародної участі, Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації"* (2014).
71. Штефанюк Н. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії в сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології* 15 (2017): 199-207.
72. Южакова О. Синонімія як спосіб пізнання світу. *Мова і культура.–К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго* (2008): 160-166.
73. Bilenko A. *Ukrainian folk tales* (1974). Kyiv: Dnipro publishers.

ДОДАТКИ

Картотека лексичних засобів

Українська народна казка «Івасик-телесик»

«Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені *деревинку*, та зробимо *колисочку*, то я положу *деревинку в колисочку та й буду колихати*; от буде мені хоч забавка!» (демінутив, вираження прохання, вираження ласкавості до дідової роботи);

«Люлі-люлі, *Телесику*, Наварила *кулешику*, Буду тебе годувати» Колихала-колихала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї *деревинки та став синок маленький*» (демінутив, вираження любові та доброти до сина, теплоти);

«Зробіть мені, тату, *золотий човник і срібнеє весельце*, буду я рибку ловити та вас годувати!»;

«Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи *до бережка*, а як хто чужий, то пливи далі!» (демінутив- вираження переживання за сина, застереження);

«*Телесику, Телесику!* Приплинь, приплинь до бережка! Дам я тобі їсти й пити!» (демінутив, піклування, любов);

«Ближче, ближче, *човнику, до бережка!* Це ж моя *матінка* снідати принесла» (демінутив, любов до матері, її праці);

«*Зміючко Оленко, відчини!*», «*От вража Оленка*, вже десь повіялась» (вражий- архаїзм, демінутив- Оленка);

«Давай шукати, давай дивитися, та й *угледіли Телесика* на яворі» (угледіли- архаїзм, Телесик- демінутив, вираження спантеличеності, зацікавленості);

«*Гуси-гуси, гусенята!* Візьміть мене на *крилята* Та понесіть до *батенька*, А в батенька їсти, й пити, Ще й **хороше** походити!» (демінутив, хороше- архаїзм, вираження прохання, вираження суму за рідною домівкою);

«Сидить *сердешний Телесик*, от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти! Коли це летить собі одне гусеня: відбилося — насилу летить...» (сердешний-архаїзм, викликає співчуття, бідолашний), гусеня (демінутив).

Українська народна казка «Рукавичка»

«Хто, хто в *рукавиці* живе?», Я *мишка-норушка!* А ти хто? А я жаба-скрекотушка. А я зайчик-стрибайчик! Пустіть мене до себе, А я лисичка-сестричка! Пустіть мене до себе...» демінутиви, вираження пестливості, цікавості, прохання.

Баба чорт і циган

«Бабі дало дуже *джєху* Та й думає вона: Як цього дідька з хати збути?» (діалектизми- злякалася, хажнулася);

«*Ади, генде* видко вже мою хату» (ади- вживається при здивуванні, чи привертанні уваги).

Біда навчить думати

«Зачала вона *гвавтувати*. Цар і царева жінка **штрикли** до неї»(гвавтувати- кричати, штрикли- прибігли), (збентеження);

«Добре, *донечко*, — сказав цар. — Пішлю *шандарів* по всіх куточках нашої держави. І найдуть такого *примівника*» (демінутив- донечко, збентеження, інтерес, хвилювання за доньку, шандар- жандарм, солдат, примівник- знахарь, мольфар);

«Можна, *молодичко*, запалити в вас цигарку?» — спитав шандар» (демінутив- молодичко, вираження ласкавості, поваги);

«Запитаймося ще в цеї молодиці. Може, вона *кімує якого примівника?*» (кімує-знає, примівник- мольфар, емоція інтересу, хвилювання);

«Ой підеш ти зараз із нами по неволі, як ми тебе *попоб'ємо*. Ти у нас не будеш довго *таїтися*» (таїтися- Ховатися де-небудь, намагаючись бути непомітним);

«А царя дочка як розсміялася з того, так їй та кістка й *виштрикла* на простирадло» (виштрикла- вистрибнула,вискочила), сміх, радість;

«Чоловік так *урадувався*, як би на світ народився. Та й пішов собі» (діалектизм-урадувався- зрадів);

Коли ліпше бідувати

«Я хочу так ціле життя жити, щоби було *добре та й зле*. Най буде ба добре, ба зле» (антоніми контрасту, «ба»- десь добре, десь зле);

«Тому Василеви, який хотів пересічно жити, ба вгине щось, ба вродиться. То *ліпше йому, то гірше*». (перечісно жити- нормально жити, антоніми контрасту: вгине, вродиться, ліпше- гірше);

«*Зачав* плакати. Найбільше йому жаль було за жінкою» (діалектизм- зачав-розпочав, почав);

«Він там так плаче на зарінку, за жінкою *банує*» (діалектизм зарінок- пологий берег річки, вкритий рінню, банує- сумує, журиться).

Як пси чоловіка рятували

«Були вони добрими *цімборами*» (діалектизм: добрі цімбори – хороші, дружні приятелі, друзі);

«Дай Боже здоров'я. Куди ти, *синку*, йдеш? (синку- демінутив);

«Ходім, *хлопчику*, меш вівці пасти» (діалектизм: меш - будеш), (хлопчику- демінутив);

«Вівці поскакали в ріку, а хлопець *збоявся* йти, аби ся не втопив» (діалектизм: збоявся- забоявся, налякався, аби ся- щоб не втопився);

«Та й зачав плакати: Що я дідови скажу!» (діалектизм: зачав- розпочав);

«Утішився хлопець, що вздрів вівці» (діалектизм: вздрів- зустрів), емоція щастя.

«Дідику, я пригнав вівці» (дідику – демінутив);

«Що, синку, видів? *Синку*» (демінутив, емоція цікавості, лагідності);

«Заробив, *татку*. Я в дідика вівці пас. Дідик дав гроші, я не знаю, кілко» (татку, дідик - демінутиви, емоція ласкавості, кілко- діалектизм);

«Давайте ми овечки, най вижу їх» (овечки- демінутиви, най- нехай, давайте ми- давайте мені);

«Хлопчику, що будеш видіти, все поправді мені скажи» (хлопчику- демінутив);

«А я ся бояв скакати» (а я ся бояв- а я боявся, емоція страху);

«Я ся втішив, що буду мати з чим д'дідусеви прийти. І прийшов за овечками до вас» (я ся втішив- я зрадів, овечки- демінутив);

«Рано пробуджується, а *дідусь* каже....» (дідусь- демінутив)

«Меш мочи овечки пасти?» (меш мочи- будеш могли діалектизми, емоція цікавості);

«Дівчина дуже вradувалася, як уздріла їх»(емоція радості, вradувалася- зрадїла, уздрїла- зустрїла);

«Нї, не віддалася, водно плаче за тобою» (водно плаче- завжди плаче діалектизм)

«Нї, не йду, бо-м такий слабий, що не годен» (бо- м такий слабий- тому, що такий хворий, не годен – не можу діалектизми);

«Їж, сараку, бо ти находився, ти голоден» (сарака- бідолашний, емоція жалю, жалїсливостї);

«Йой, мені так жаль за псами» (йой- підсилення емоційності жалю);

«Йой, які великі зуби!» (йой- підсилення емоції здивування)

«Фе, старші браття гроші заробили, а ти — сопілку» (фе- підсилення емоції сорому, обурення);

«Браття принесли гроші, а я сопілочку. Тато буде мене ганьбити» (буде мене ганьбити- буде мене соромити, емоція переживання, сорому);

«Йой Господи, чому я дідика не послухав! — крикнув хлопець. Сів хлопець та й плаче» (йой- підсилення емоції переживання, стурбованості).

Найманий батько

«*Дідуню*, будьте ласкаві, справте нас, де би ми ся наймили» (дідуню- демінутив, справте нас- спрямуйте нас, зорієнтуйте, де би ми ся наймили- де би ми пішли в найми, емоція прохання допомоги);

«*Йой*, я би хотів з цею дівчиною *вженитися*. Вона така *файна* і так файно вбрана» (йой- підсилення емоції захоплення);

«Жий, *синку*, щасливо, але би не обминувся з правдою» (синку- демінутив, емоція застереження);

«Ідуть вони, дивляться, а там маленька *хатка* стоїть» (маленька хатка- демінутив);

«Приходить до старшого сина і просить, аби той його чимось *іздарував*» (іздарував- подарував).

Пан Коцький

«Веде його лисичка до своєї хати, – так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе» (лисичка, курочка, - демінутиви, зменшуваність, ласкавість, вираження ніжності);

«Тільки зайчикові й приходиться...» (демінутив зайчик- невеликий за розміром, зменшуваність, ласкавість, вираження ніжності).

«Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його...» (лисиччина, лисичка – демінутив), словотворні синоніми (прибіг, вибігає).

«Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!» (словотворні синоніми: просили, прошу, вираження прохання);

«Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже...» (веде, доводить- словотвірні синоніми);

«От, вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!» (вражий- ворожий архаїзм, вираження страху);

«Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко; а заєць і собі за ними – забіг не знає куди... А потім посходились та й кажуть» (дремнути- архаїзм, втікти);

«Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало – так він додолу впав – гуп! та просто на вовка, – мало не роздавив сердешного» (сердешний- архаїзм, Який викликає співчуття; бідолашний)

Як кіт чоботи купував

«У невеличкій хатинці край села мешкало котяче подружжя» (невеличка хатинка- демінутив, зменшуваність, вираження ознаки предмету);

«Уранці, щойно зійшло сонечко, смугастий вирушив у дорогу» (сонечко- демінутив);

«Варто зауважити, що смугастик ніколи в лісі не бував, тому й не знав, якими небезпечними бувають звірі» (смугастик- демінутив, смугастий кіт);

«І так просив, що рудохвостий урешті-решт погодився.., Куди це Ви, пане Коцький, прямуєте? – поцікавився рудий» (рудохвостий, рудий- стилістичні синоніми);

«Оце так хатинка! – зрадів рудий» (хатинка- демінутив, вираження ознаки предмету, вираження здивування).

Всім бідам біда

«Чому ти такий радісний? – запитує правитель чоловіка ...Як мені бути сумним, якщо я ніякого лиха не знаю?» (семантичні антоніми якості сумний, радісний);

«Нерозумна голова! Найгірше за цю біду не знайдеш, – відповів чоловік, – адже з нерозумною головою дуже важко на світі жити» (пейоратив- нерозумна голова!).

Коза-Дереза

«Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?» (демінутив- кізонько, вираження пестливості, зменшуваності);

«Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!» (демінутив гребелька, дідусю, місточок, листочок, водиця);

«У лісі бачить коза зайчикову хатку, – вона туди вбігла та й заховалась на печі» (зайчикова хатка- демінутив);

«Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?» (демінутив зайчику- побігайчику);

«Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить» (демінутив вовчик- братчик).

Кіт, цап і баран

«Жили в згоді-злагоді: сіна в'язочку – і ту між собою ділили» (згода, злагода- семантико- стилістичні синоніми, сіна в'язочка- демінутив);

«А чого це ти, Мурлико, так тяжко плачеш, на трьох ніжках скачеш?» (Мурлико, ніжки- демінутив);

«Заревіли, зарепетували цап і баран..» (заревіли, зарепетували – семантичні синоніми);

«Ех ти, проклятий котище! Ми тебе на смерть заколемо! Через тебе ж нам погинути прийдеться!» (пейоратив- проклятий котище);

«Цап і баран йому простили і всі три рада в раду: Що робити, що чинити?» (робити, чинити семантико- стилістичні синоніми);

"Ах, брате баранчику, чи тверда у тебе голова? – питає кіт Мурлика. – Ану, попробуй у ворота вдарити!" (брате баранчику- демінутив);

"Не оставляйте мене, братчики, на поталу диким звірам! Я вам за те в пригоді стану! (братчики- демінутив);

«А він як набрав сили та як вхопить вовків по два в одну лапу, а вони як заридали та застогнали...» (синоніми заридали, застогнали).

Заєць- хвалько

«Зайці й розповіли тітці вороні про цього хвалька» (хвалько- пейоратив);

«Був собі заєць у лісі. Влітку було йому добре, а взимку погано – доводилось до села ходити, на току овес красти» (добре- погано, антоніми);

«Тітонько вороно, я більше не хвалитимусь...» (тітонько вороно- демінутив);

«Та що в мене не вуса, а вусища, не лапи, а лапища, не зуби, а зубища».

Про липку та зажерливу бабу

«Липко, липко, казала баба, щоб ти дала нам коняку з возом» (липко, липко- демінутив)

«Бач, старий, – каже баба, – тепер і ми люди. От тільки хата наша от-от завалиться. Піди, старенький, попроси ще й хату. Може, дасть» (демінутив-старенький)

«Так покарала липка за те, що ненажерлива баба хотіла людей батраками зробити» (липка- демінутив, ненажерлива баба- пейоратив)

Заночка- в'язаночка

«Дівчинко-красуне, чому б тобі не залишатися такою, на радість діду й бабі?» (демінутиви);

«Заплакала гірко Заночка та й розповіла котику про своє горе» (демінутиви);

«Я тебе не скривджу, тільки приведи до мене вашу принцесу – чарівну мишку» (мишка – демінутив);

«Юркнуло мишеня у нірку. А через деякий час з неї з'явилася мишка-чарівниця і запитала...» (демінутиви);

«Котику, що привело тебе до мене?» (демінутиви);

«Зрадив котик, взяв обережно зернятко і пустився щодуху додому» (демінутив).

Лисичка- сестричка

«Украла собі лисичка-сестричка курочку та й біжить» (курочку- демінутив);

«Дай боже здоров'ячка» (здоров'ячка- демінутив);

«Ой лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, – ніде буде тобі лягти» (хатка-демінутив, лисичко- сестричко);

«Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся та й переночую» (лавкою, хвостиком- демінутиви);

«Ой, де ж це моя курочка?» (курочка -демінутив);

«Тільки й було добра, що курочка, та й ту забрано. Віддай мені, хазяїне, за курочку качечку!» (демінутиви);

«Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти» (демінутив);

«Ушечки мої любі, що ви думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?» (ушечки-демінутив, проклятий хортища- пейоратив);

«А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?» (хвостище- помелище - пейоратив);

«На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси, поки біле!» (хортище- собачище- пейоратив).

Лисиця і кіт

«Добридень, лисичко-сестричко. Як ся маєш у тяжкі часи?» (демінутив)

«Як ти смієш, дурню, про таке мене питати?! Котюга нещасний! Ти вчений хоч трохи?» (пейоратив)

«Пані лисице, розв'яжіть мішок із хитрощами!» (пейоратив- висміювання лисиці, демінутив).

Бджоли і ведмідь

«Ви дрібні і слабі сотворіння! Дайте мені ваш мед, бо інакше дерево виверну, мед з'їм, а вас видушу!» (пейоратив);

«Пам'ятай, що і малі сотворіння вміють боронитись!» (пейоратив малі сотворіння).

Дурень та чарівна сопілка

«Було в чоловіка три сини: два розумних, а третій, Іван, дурний. Батько їх поділив хазяйством та й умер» (пейоратив);

«А цього дурного біса де дінемо з ступою?» (пейоратив);

«Де він їх у чорта пасеш, що вони такі худі та голодні? (пейоратив)
Годі! Перестань! Хай тобі біс!» (пейоратив).